د ژبښوونې آرونه

(د ژبې د تدریس اصول)

Ketabton.com

څېړندوی عبدالغفور لېوال

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ (فهرست)

سریزه

لومړی څپرکی

د ژبښوونې ارزښت
د لوستلو د زده کړې ارزښت
د ژبښوونې ساحه
مورنۍ ولې غواړو چې ماشومان مو لیک – لوست زده کړي
د یوه ښه لوستونکي ځانګړنې
د ماشوم ذهني وده
هغه ټستونه چې لوست ته د ماشوم چمتوالی څرګندوي
د لومړنیو زده کړو پروګرام ته یو عمومي نظر
الف – قرائت
د لومړنیو زده کړو پروګرام د قرائت په اړه وایي
له افادې سره د زده کوونکو عادي کول
لیکنۍ (تحریري) افاده

دوهم څپرکی

د زده کوونکو ترمنځ فردي توپیرونه او په دغه برخه کې د ښوونې او روزنې د ارونو دریځ
اوریدل
د اوریدلو په اړه څو وړاندیزونه
دغوږ نیولو لاملونه
د یوه ښه اوریدونکي ځانګړنې
په بېلا بېلو ټولګیو کې د اوریدلو د مهارت د ښه کولو لپاره څو وړاندیزونه
له لومړنیو ټولګیو څخه پورته ټولګیو کې د اوریدلو د مهارت د تدریس په اړه ځینې وړاندیزونه

دریم څپرکی

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبښوونه
الف-ژبښوونه په لومړنیو ټولګیو کې
ب-دلوړو ټولګیو ژبښوونه

څلورم څپرکی

لیکل
لومړی ټولګی
په لیکلو کې ځینې د پام وړ ځانګړنې
په لومړیو او دوهمو ټولګیو کې د لیکلو د مهارت وده او د هغې لارې چارې
لنډیز

پېنځم څپرکی

په لومړنیو ټولګیو کې خبرې او د افادې قوه
افاده او خبرې کول په لوړو ټولګیو کې
په لوړو ټولګیو کې د لیکنۍ افادې ښه والی
وینا (تقریري افاده)
اخځلیکونه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادښت

دژبښوونې ارونه ، زما دلېسانس ددورې مونوګراف دی ، چې پر ۱۳۷۹ لمریز کال مې لیکلی و. لارښود استاد مې ښاغلی پوهنمل غلام نبي فراهي و. هغه مهال په دې اړه دکابل پوهنتون دژبو او ادب پوهنځي لپاره اړتیا وه، چې دژبښوونې دارونو دلوست په اړه دزدکړې ددورې یو پایلیک ولیکل شي ، چې هغه مهال داچاره ماته راوسپارل شوه.

له هغې ورځې څخه نږدې څوارلس کاله تیرېږي ، داکتاب زما دځانګړي کتابتون په یوه کونج کې ترخاورو او دوړو لاندې پروت و ، تر دې چې زموږ تکړه فرهنګي ملګري ښاغلي صادق ژړک او دهغه دغورځنګ ملګرو ورڅخه دوړې وڅنډلې ، چې دادی چاپ او ستاسو په لاسونو کې دی. ددې کتاب په اړه لاندینۍ یادونې ضروري دي ، چې هیله ده ترلوستلو مخکې یې په پام کې ولرئ:

کتاب په هماغه لیکدود خپرېږي ، چې هغه وخت ما پرې لیکل کول ، زه باورلرم چې په دې څوارلسو کلونو کې به زما په لیکدود کې بدلون راغلی وي ، ځکه دهرې ژبې لیکدود د لاښه پوهاوي ، لنډون ، او اسانتیا لپاره بدلون مني او ورسره دلیکوالو دلیکلو په سبکونو کې هم بدلون راځي.

په کتاب کې څوځایه د هغه مهال دود (معمول) تدریسي نصاب څرنګوالي ته اشارې شوې دي ، چې په هغو کلونو کې دهېواد په ښوونځیو کې تدریسېده ، ځکه خو دغه ښېلګې پر اوسمهالي نصاب دتطبیق وړ نه دي ، خو دبېلګه یې شننې لپاره لاهم کاریدلای شي.

دا کتاب دژبښوونې په برخه کې یوه ابتدایي لارښوونه وګڼئ ، که ځوان څېړونکي پر دې تاداو دنورو ډېرو ایښودواو دشوې کار دنیمګړتیاوو دسمون په نیت دا سکالو لاپسې بډایه کړي ، باور لرم چې دپوهنې او زده کړې په برخه کې به یې یوه ملي هڅه کړې وي.

په پای کې له درنو : صادق ژړک او دغورځنګ له نورو ملګرو څخه مننه کوم ، چې ددې رسالې چاپ ته یې اوږه ورکړه، له ګران همکار څېړندوی رفیع الله نیازي څخه مننه چې ددې کتاب په بیا کتنه کې یې خپله ملګرتیا وپاللـــه.

هیله ده ، چې دغه کوچنۍ هڅه په ډیرڅه وشمارئ

څېړندوی عبدالغفور لېوال
۱۳۹۲ - سلواغه - ۱۵

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلارښود استاد نظر

دغه ليکل شوی مونو ګراف د پښتو ځانګي د تکړه او با استعداد ه زده کوونکي ښاغلي عبدالغفور لېوال
هڅه او زيار دی. نوموړي په خپله دې رساله کې ډير په زړه پورې او نوي مسايل څيړلي دي ، چې کار يې
د قدر وړ دی.
د پښتو څانګې په بحثونو کې يو هم دژبې د تدريس اصول دي ، چې په تېره بيا هغو محصلانو ته يې زده
کړه ډيره مهمه ده چې د ښوونکيو په توګه کار ترسره کوي.
هره پوهنه دورزده کولو خپل اصول او تدريسي ځانګړنې لري. په لوی سر کې د ساينسي او تجربي علومو
تدريس له ټولنيزو او بشري علومو سره متفاوت دي. بيا په بشري علومو کې دژبې تدريس خپلې ځانګړنې
او ميتودونه لري ، چې ښاغلي لېوال په خپله دې رساله کې د هغو پر څرنګوالي خبرنه کړې ده.
زه باور لرم ، چې په راتلونکي کې به دغه رساله دژبې د تدريس په برخه کې يوه د پام وړ سرچينه وي.
زه د دې ترځنګه چې دغه رساله دلېسانس دورې دبريالی پای ته رسوونې لپاره کافي او وړ بولم ، ټينګار
کوم ، چې دغه په زړه پورې رساله چاپ او خپره شي. د پېډاګوژيکو علومو مينه وال به د دې رسالې له چاپ
او خپراوي څخه بشپړه ګټه پورته کړي.
زه د دې رسالې دليکلو پرمهال د ښاغلي لېوال هراړخيزې هڅې ستايم او په راتلونکي کې يې دلا ډيرو
برياليتوبونو غوښتونکی يم.

په درناوي
پوهنمل غلام نبي فراهي

۱۳۷۹.۴.۲۴ هـ .ش
کابل پوهنتون

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دټولنيز پرمختګ بنسټ فرهنګ او د فرهنګ بنسټ ژبه ده.

سرېزه :

ژبښوونه د اوسمهالې پوهنې له هغو بنسټيزو توکيو څخه ده، چې دهغې د ارونو په اړه له اوږده مهاله را په دېخوا د نويو زده کړو او تجربو پر بنسټ نوي اندونه او نظريات رامنځته کيږي، داسې ګروهه شته چې د بشر لومړنۍ ځانګړنه ژبه ده او له فلسفي پلوه د نړۍ ليد (شناخت، معرفت) له غوره او مهمو لاملونو څخه يوه هم ژبه ده . ژبه په فطري او طبيعي بڼه له کورنۍ څخه زده کيږي، خو کله چې د هغې د زده کړې په اړه د ښوونې سکالو را وړاندې شي، نو لرغونتيايي د ليک تر رامنځته کېدو هم پخوا زمانې ته رسيږي . په مصري، چيني، هندي اريايي، رومي او يوناني مدنيتونو کې ژبښوونه د پوهنو له لومړنيو ښوونو څخه ده، په زړه اوستا کې د سنسکريټ ژبې د زده کړې په اړه يادونه شوې ده او د " پاڼيني" څلورزره کلن پښوييز اثر خو داجوتوي چې په زړه اريانا کې ژبښوونې او ژبپوهنې ته څومره پام کېده.
د يونان په طلايي مدنيت کې د سوکرات له لارښوونو نيولې بيا د اپلاتون تر اکاډمۍ او د ارستو تر کتابونو پورې د ژبښوونې په اړه بېلا بېل بحثونه ليدلای شو، چې د ګڼو نورو پوهنو په شان يې لومړنی اکاډميک بنسټځای هم همدا مدنيت ګڼلای شو. د ژبې تدريس (ژبښوونې) له هغه مهاله تر ننه پورې بېلا بېل پړاوونه وهلي، چې په شلمه پېړۍ کې د يوې جلا پوهنې په توګه د نوې اروا پوهنې رامنځته کېدلو هم ورسره مرسته وکړه، د ښوونې او روزنې اروا پوهنه هغه مهال په جدي بڼه را وړاندې شوه چې بشريت ددغو دواړو ټولنيزو ښکارندو (پديدو) جدي اهميت ته متوجه شو او ټيک همدا مهال و، چې د ژبښوونې په اړه هم نوې تجربې او نوي معلومات مطرح شول.
دغه مسله هغه مهال نوره هم د پام وړ شوه، چې د ښوونې او روزنې په بهير کې د لومړي شرط او اړ په توګه د مورنۍ ژبې سمه زده کړه د يوې اړتيا په توګه ومنل شوه او دا يې وپتېيله چې تر هر څه مخکې ښايي ژبه زده کړو. په دې اړه زما ځانګړې مينه او خوره وره مطالعه له پخوا څخه موجوده وه او د ځينو مسايلو په اړه مې څه نا څه يادښتونه هم ساتلي وو. همدا چې د پوهنځي په څلورم کال کې د مونو ګراف ليکلو اړتيا رامنځته شوه، نو ورسره څو نورو لاملونو دې ته وهڅولم چې په دغه برخه کې دې دا کوچنۍ رساله وليکم .
لومړی دا چې په څلورم ټولګی کې موږ په دې اړه (د ژبې د تدريس اصول) په نامه يو مضمون لوست او ددغه لوست درانه استاد ښاغلي پوهنيار غلام نبي فراهي راته په دې اړه د يادښتونو د تنظيم او راټولولو هدايت راکړ، له بلې خوا زما په ځانګړي کوچني کتابتون کې ځينې داسې کتابونه، مجلې او خورې ورې مقالې لاسته راغلې، چې له هغو څخه مې ددې رسالې د ليکلو پرمهال ګټه اخيستلای شوه، همدا راز له يو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ پوښتنو ګروپړنو وروسته راته ښکاره شوه، چې په دې اړه تر اوسه کوم جلا مونو ګراف یا کتاب په پښتو ژبه نه دی کښل شوی (او که وي هم نو ماته به نه وي ښکاره) ځکه خو په دې اړه د څه لیکلو هڅه راته ډېره بې ګټې ونه برېښیده، نو هماغه و، چې پر لیکلو مې پېل وکړ او وخت ناوخت مې له خپل لارښود استاد سره په دې اړه مشورې وکړې، چې درنو لارښوونو یې ددغې رسالې په بشپړتیا کې راسره ډېره مرسته وکړه . دا لیکنه پینځه څپرکي او څلور دېرش لوی او واړه سرلیکونه لري. په لومړي څپرکي کې د ژبښوونې ارزښت او ځینې هغه میتودونه څېړل شوي، چې له ماشوم سره د ژبې د زده کړې په برخه کې مرسته کولای شي. دوهم څپرکی دا څرګندوي چې زده کوونکي څه ډول کولای شي د ژبښوونې له چارې څخه سمه ګټه واخلي. په دریم څپرکی کې په بېلا بېلو بڼو د ژبښوونې چارې په ټېټو او لوړو ټولګیو کې څېړل شوي دي . څلورم څپرکی د لیکلو په اړه څرګندونې لري او په پینځم څپرکي کې د ژبنۍ افادې یا (خبرو اترو) د ښو تر سره کولو په اړه یادونې شوې دي.

په دې لیکنه کې له هغو سرچینو څخه پرته چې د رسالې په پای کې ښوول شوي، د لیکوال ورځنۍ تجربې او لیدنې، له استادانو څخه پوښتنې او بحث او د دوستانو مشورې هم ګټورې وې، چې ښایي هېرې نه شي. په پای کې غواړم له خپلو ټولو درنو استادانو څخه، چې په څلور کلنه زده کړه کې یې زه نازولی یم مننه وکړم. ښاغلی استاد صابر خویشکی او ښاغلی استاد جمعه ګل لورین، خود ډېرې مننې وړ ځکه دي، چې د ژبې په اړه مې ډېر څه له دوی څخه زده کړي دي. زما درووند مشر ښاغلی استاد محمد بشیر دودیال هم د مننې وړ دی، چې د رسالې په تخنیکي چارو او مانیزو لارښوونو کې یې ډېره مرسته راسره کړې ده، خپل لارښود استاد محترم پوهنیار غلام نبي فراهي یو ځل بیا په مننه لمانځم، چې د زده کړې او مونوګراف لیکنې په ټوله دوره کې یې په خورا صمیمي او مینه ناکه ژبه راته لارښوونې کړې دي.

له ټولو نه په مننه او لمانځنه
عبدالغفورلېوال
کابل پوهنتون ۱۵/ ۴/ ۱۳۷۹

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د ژبښوونې ارزښت

د کوچنیانو او لویانو لپاره د ژبښوونې ښوونیز نصاب او د وګړو په رویه اواکر، په تېره بیا په پرمختیایي هېوادو کې ډېره د پام وړ خبره ده، د یوه ستر ښوونکي په اند د ژبې ارزښت له هغو ټولو سامان الاتو څخه زښت زیات دی، چې په دې دوه زرو کلونو کې رامنځته شوي دي، ځکه چې ژبه د وګړو د ورځني ژوند یو ضروري توکی دی او ژبه د وګړو ترمنځ په ورځني ژوند کې د افکارو د تبادلې او تنظیم وسیله ده.
مخکې له دې چې لوستل رامنځته شي، ښکاره ده چې باید لومړی لیکل کېدونکي څیزونه د بشر په لاس کې وي او مخکې له دې چې لیکنې را ښکاره شوې وي باید چې کلمات او یو ځانګړی اند له وګړي (فرد) سره موجود اوسي، نو له همدې ځایه لیدل کیږي چې ژبه کومه نوې اختراع او موندنه نه ده، بلکې دا د بشر یوه ډېره پخوانۍ وسیله او لرغونی فعالیت دی. ان دا چې ژوي هم د ځینو نښو په څرګندولو او د ځینو ټاکلو غږونو په اوچتولو خپلې اړتیاوې ښکاره او جوتوي، د بېلګې په ډول یو څاروی دا جوتوي چې وږی دی، نوغږ د وسیلې په ډول کاروي، خو په دې نه توانیږي چې د خپلې خوښې خواږه وغواړي، خو دا یوازې بشر دی چې له ژبې څخه د افکارو د تبادلې د یوې وسیلې په ډول کار اخلي او د هغې په واسطه خپل افکار له خپلو شاوخوا نورو وګړو سره شریکوي.
نننی تمدن او پرمختیاوې له مخابرې او د افکارو د تبادلې له وسایلو پرته هېڅ ممکن نه دي، یعنې که ژبې او د هغې په اړوند نورو وسایلو، لکه: راډیو، جرایدو، تیلیفون او نورو وجود نه درلودای، نو نننی تمدن به وجود نه درلود. له دې کبله چې ژبنې فعالیتونه د هر ښوونځی د زده کړې نصاب جوړوي، نو ځکه کوچینانو ته پکار دي، چې تر هر څه دمخه په خپله ژبه کې پوره وړتیا او مهارت ترلاسه کړي، په دې ډول به دوی د خپل ګروپ فعال غړي وشمېرل شي، یعنې پکار ده چې د کوچنیانو لپاره ژبه که د ویلو په بڼه وي یا د لوستلو په بڼه، باید دا ورته د ښوونځي او د کور د فعالیتونو مهم جز وګرځول شي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه د کار د ترسره کولو (خبرو کولو ، لوستلو ، اورېدلو ، ليکلو او تفکر) لپاره کارول کېږي . ژبه د هغو مهاروتونو له جملې څخه ده چې بايد زده کړای شي.

د ټولنې هر نورمال وگړی په يوه نه يوه ژبه خبرې کوي، ځوک په پښتو ، ځوک دري، ځوک انگليسي او فرانسوي او همدا سې په نورو ژبو گړيږي، يعني ژبه په ټوله نړۍ کې پکار ده، خوعينې ژبه په ټوله نړۍ کې دود نه ده، ان دا چې زموږ په هېواد کې دوه رسمي ژبې شته چې پر هغو سربېره نورې ژبې، لکه: بلوچي، ترکمني، پشه يي او نورې هم لرو. دغه ژبې هم د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې ويوونکي لري. همدا راز په يوه ژبه کې نظر بېلا بېلو سيمو ته توپيرونه شته، د بېلگې په ډول ايراني فارسي، د کابل له فارسي سره ډېر توپير لري . کوچنيان هم د خپلو کورنيو د چاپېريال پرتله د ژبې د ښه کارولو ، د لغاتو پېژندنه، د کتابونو او مجلو پېژندنه او د ژبې د زده کړې د نورو وسايلو په نظر کې نيولو سره چې د ژبې په زده کړه کې ارزښت لري، له يو بل سره توپير لري . ژبه خپله ريښه له علايمو او سمبولونو څخه را پيلوي يا په بل عبارت سمبولونه او علايم د ژبې بنسټ جوړوي، چې دغه سمبولونه او علايم د ټولنې له خوا منل شوي او د هغو په مانا موافقه شوې ده، د بېلگې په ډول کله چې موږ وايو (پسه) نو زموږ موخه له يو ډول کورنې ځاروي څخه ده چې وړی لري، بې ازاره دی، موږ ته گټور دی او موږ ټول يې په همدې نوم (پسه) يادوو. خو که د بېلگې په ډول موږ موافقه کړې وای، چې فرضاً همدا ځاروی د (ځوکۍ) په نوم وپېژنو ، نو ځاروی به هماغه و ، خو نوم به يې دا بل و.

د داسې ويونو او لغاتو ښوونه، لکه: پسه او ځوکۍ کوچنيانو ته ډېره اسانه ده، ځکه چې دوی د داسې لغاتو (ويپونو) مانا او مقصد ليدای شي، خو د ځينو لغاتو (ويپونو) مانا او د هغو ښوونه کوچنيانو ته ستونزمنه ده، لکه: (ديموکراسي) ځکه د ديموکراسۍ په شان کلمات او لغتونه کوچنيانو ته مجمل وي ، دوی يې نه ليدای شي او نه يې مقصد پېژني ، دا کلمات صرف د مفاهيمو لپاره کارول کيږي، دا د داسې شيانو نومونه دي، چې موږ يې وينو يا يې ترسره کوو.

ژبه يوه ټولنيزه وسيله ده،خو که مو په کوم غره کې په يوازېتوب ژوند کولای، نو هېڅکله به خبرو ته اړ نه واست، ځکه ځوک به نه وو چې ستاسو خبرو ته يې غوږ نيولای وای. ژبه د افکارو د تبادلې لپاره ده، ژبه د حقايقو د بيان لپاره ده او بلاخره ژبه د ارثي ثقافت د لېږدولو لپاره وسيله ده. هغه وخت چې وگړو له ليک لوست سره بلدتيا نه لرله، مشرانو او سپين ږيرو به د پخوا زمانو نکلونه ماشومانو ته بيانول او هغوی به هغه زده کول او نورو نسلونو يا بل نوي کول ته به يې نقلول، هغه وخت تاريخ سينه په سينه د وختونو په کړلېچونو کې لېږدول کېده، خو کله چې ليک رامنځته شو ، په تېره بيا کله چې د طباعت فن رواج شو ، تاريخ وليکل شو او د زمان په حافظه کې ثبت شو ، همدارنگه رياضي، ساينس او ان دا چې ځينو اوامرو کې اسانتياوې رامنځته شوې.

د لوستلو د زده کړې ارزښت:

لوستل هغه کونجي ده، چې د کتابونو ور زموږ پر مخ را پرانيزي، يا په بله وينا: لوست هغه وسيله ده چې دهغې په واسطه کوچنيان ښوونه او رزونه زده کوي . په حقيقت کې لوستل د ښوونې او روزنې بنسټ جوړوي، که يو ځوک لوست ونشي ويلای، نو له تاريخ، جغرافيې او نورو ساينسي مضامينو څخه هېڅ

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشي زده کولای او نه هم پرې پوهېدای شي. ځوک چې د لوستلو په مهارت کې وروسته پاته وي، هغه له ښوونې او روزنې څخه پوره ګټه نشي پورته کولای.
د افغانستان د لومړنیو زده کړو پروګرام چې د لومړنیو ښوونځیو په بېلا بېلو ټولګیو کې د بېلا بېلو مضامینو تدریس او درسي ساعتونه ټاکي، په دري ژبو سیمو کې په یوه اونۍ کې ۱۲ ساعته دري ژبه او پښتو ژبو سیمو کې ۱۲ ساعته پښتو لوست تدریسوي، دا د ریاضي د لوست پرتله درې ځلې زیات وخت دی.* د ښوونځي لومړی کال د سواد د ودې لپاره دی. کله چې موږ لوستي (باسواد) وایو، نو زموږ مقصد له هغه سویه مهارت څخه دی، چې ټول باید هغه اندازه لیک ولوستلای شي، ځینې وخت د یو لنډ ساده پرګراف د لوستلو د قدرت په توګه تعریفیږي، خو په هر ډول باید پوه شو چې سواد صرف د څو کلمو له تلفظ کولو څخه لوړ دی یعنې زموږ موخه له سواد څخه داده، چې لوستونکی دې د لیک پر مقصد، مانا او مفهوم باندې پوه شي.
په پرمختیایي هېوادونو کې د وګړو د باسواده کېدو لپاره ورځ په ورځ اړتیا زیاتیږي. لویان له دې مهارت څخه (سواد څخه) د ترافیکي لیکنو، علاماتو، لوحو، اخبارونو او نورو لپاره کار اخلي، هغوی دې ته اړ دي، چې د روغتیا، دماشوم روزنې، د کرنې د ښه کولو، د خوراک د غوره کولو او نورو په اړه له همدې لارې معلومات او پوهه ترلاسه کړي. هغوی باید د خپلو دوستانو او مسافرو خپلوانو لیکونه ولولي او دهغوی ځواب ببرته ورولیږي او په پای کې دوی اړ دي، چې لیکل شوې ډېره ساده لارښوونه هم ولولي.
د یونسکو یو راپور څرګندوي، چې د دنیا له نیمایي زیات وګړي نالوستي دي او هم د نړۍ له نیمایي زیات وګړي له لوږې او فقر سره مخامخ دي. نالوستي د تولیداتو د کمي، د خوراکي توکیو د لږوالي او د وژونکو ناروغیو عامل ده.
ستاسو دنده د ښوونکي په توګه ډېره درنه ده. تاسو له ډېر لوی خنډ او لویې مجادلې سره چې په افغانستان کې مخامخ یاست، هغه له بېسوادۍ سره مجادله ده.
د یونسکو راپور زیاتوي چې په نړۍ کې له هرو پینځو ماشومانو څخه نیمایي یې ښوونځي ته نه ځي او څلور نور یې له لومړنیو زده کړو څخه لوړې زدې کړې نشي کولای او له لسو ماشومانو څخه یوازې یو ماشوم لوړو زده کړو ته رسیږي. داده هغه جګړه چې تاسو افغاني ښوونکي باید په هغې کې بریالي شئ، چې څرنګه له هرو لسو ماشومانو څخه هغه پېنځه نور یې باید ښوونځي ته راوبولئ او څرنګه کولای شئ هغه پینځه نور چې له لومړنیو زده کړو څخه پورته زده کړې نشي کولای په ډېره ښه توګه ښوونه او روزنه ورکړئ، چې خپل ځان او خپلې ټولنې ته ګټور شي او په پای کې څرنګه کولای شئ هغوی وهڅوئ چې لوړو زده کړو ته دوام ورکړي. افغانستان تحصیل کړي لارښود ته اړتیا لري. افغانستان تکړه ښوونکو ته اړتیا لري افغانستان روزل شویو ماهرو کارګرانو ته ضرورت لري او بالاخره افغانستان دې ته اړتیا لري چې خلکو یې له کلیوالي زده کړو څخه لوړې زده کړې ترسره کړې وي.

---

* یادونه: دا کتاب په کال ۱۳۷۹ لمریز کې لیکل شوی دی، ځکه خو د تعلیمي نصاب بېلګې دهماغې زمانې له دود نصاب څخه اخیستل شوي دي او په هیڅ وجهه پر اوسمهالي نصاب د تطبیق وړ نه دي.
لیکوال

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د لیک لوست ښوونه د ځینو نورو هېوادونو ، لکه د چین یا نورو پرتله اسانه ده ، ځکه چې د چینایي پرتله پښتو او دري ژبې الفبا لرونکې دي او د الفبایي ژبو لیک لوست د هغو ژبو د زده کړو پرتله ډېرې اسانه وي،کومې چې په شکلونو او انځورونو کې کلمات افاده کوي نه دا چې حروف. په چین کې مخکې له دې چې یو کوچنی لیک زده کړي، باید لږ تر لږه زر داسې شکلونه او انځورونه وپېژني،چې علایم او نښې بلل کیږي، ځکه چې د چینایي رسم الخط هره نښه او انځور یوه کلمه څرګندوي. یعنې هره نښه د یوه حرف ښوونکې نه ده، نو ځکه د دا ډول زرو انځورونو پېژندنه څه اسان کار نه دی.
کله چې یو کوچنی د لومړي ځل لپاره کتاب پرانیزي، داسې څه ویني، چې ده ته لکه د چینایي رسم الخط په شان عجیب انځورونه ښکاره کیږي، خو بیا هم دی کولای شي ځینې شکلونه او انځورونه ذهن ته وسپاري او هغه یاد کړي. ډېرې لومړنۍ کلمې په همدې بڼه ښوول کیږي، خو دا هم باید وویل شي تر هغې چې ماشوم ددغو کلماتو حروف د هغوی له غږونو سره ونه پېژني، هغه چینایي ته ورته دی چې یوازې پر کلماتو ، نښو او انځورونو او خپله حافظه باندې استناد کوي.

د ژبښوونې ساحه:

۱ـ کومه ژبه ښوول کیږي؟

نن سبا په افغانستان کې له لومړي ټولګي څخه تر دریېم ټولګې پورې مورنۍ ژبه تدریسیږي. په پښتو ژبو سیمو کې لومړی کوچنیان پښتو ژبه لوستل زده کوي او پارسي ژبه له څلورم ټولګي څخه وروسته پیل کوي، همداسې په پارسي ژبو سیمو کې پښتو له څلورم ټولګي څخه پیلیږي.*

۲ـ هغه ساحې چې د مورنۍ ژبې په زده کړه کې راځي

د ژبښوونې ساحې په لاندې ډول دي:
ښه مکالمه (ښې خبرې کول) ، د خبرو پر وخت د مفهوم په مانا پوهېدل، د مفهوم په پوهېدو سره لوستل او هومره لیکل، چې د افکارو د راکړې ورکړې لپاره بس وي. همدا څلور برخې (ویل، اورېدل، لوستل او لیکل) د ژبښوونې په نوم یادیږي.

۳ـ د مورنۍ ژبې د ښودلو موخې

د پوهنې وزارت د تدریساتو پروګرام لاندینۍ موخې او اهداف په نظر کې لري:
- د زده کوونکو روږدي کول له دې سره، هغه افکار او احساسات، چې په لیکنه یا په ژبه کې دوی ته چمتو کیږي، دوی وکولای شي هغه په ښه ډول افاده کړای شي. (اماده ۲م م).
- زده کوونکو ته ددې وس ورکول چې خپله پوهه د لیک او قلم په واسطه په ښه ډول وپوهولای شي.(۲ماده، ۲م).

---

* بیا هم د کتاب دلیکلو دزمانې (۱۳۷۹ لمریز) دودنصاب ته اشاره ده.
لیکوال

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

- زده کوونکو ته مورنۍ ژبه ګرانول او له هغې سره مینه پیدا کول، ددې لپاره چې په هغې سره کتاب، مجله او نور ولوستلای شي او د انسان په وجود کې له لوستلو او پوهېدلو سره د یو ډول مینې او علاقې رامنځته کول (۳ماده، ۲م).
- د زده کوونکو د لغاتو زیاتوالی، دمورنۍ ژبې دکلماتو په مانا پوهول، دهغو لیکل او زده کول، دهغو لوستل او په دې ډول زده کوونکو ته د لیکلو وریادول (۴ماده، ۲م).
لکه څرنګه چې له پورته اهدافو څخه ښکاري، لوستل، لیکل، اورېدل او ویل یو له بل څخه بېل نه دي، بلکې دا د ژبښوونې په برخه کې ټول یو شان برخه لري. املا، انشأ او خبرې کول ټول د ژبښوونې اجزأ دي او بیا د قرائت په درسي فعالیت کې لازم مواد دي. د ژبښوونې د پروګرام مرکزي او اصلي هدف د افادې درستوالی او سمه افاده کول دي، ښوونکي باید له زده کوونکو سره مرسته وکړي، چې واضح او منطقي فکر وکړي او خپل مطالب په ښه ډول هم په لیکلي ډول او هم د وینا په ډول په وضاحت بیان کړای شي.
موږ ولې غواړو چې ماشومان مو لیک لوست زده کړي؟
لکه مخکې چې وویل شول لوستل داسې کونجي ده چې د کتابونو ور د انسان پر مخ پرانیزي، ان دا چې ځینې خلک د تفنن او تفریح لپاره کتاب لولي، لکه: کیسې، ادبي مضامین، اشعار او نور اوله هغو خوند اخلي. انسان د زده کړې لپاره ښوونځي ته ځي، ځکه چې معلومات یې زیات شي، دوی ته شخصي قناعت حاصل شي او د لټولو او کنجکاوۍ حس یې ارام شي. هغوی تاریخ، جغرافیه او نور علوم لولي، چې یو څه زده کړي، بیا د جرایدو، کتابونو او مجلو په لوستلو پیل کوي او ځان د خپل چاپېریال او نړۍ له پېښو خبروي. همدارنګه د ځینو نورومعلوماتو دموندلو لپاره کتابونو ته مراجعه کوي، د بېلګې په ډول دوی دا زده کوي چې څرنګه یو خوراک پوخ شي؟ نو ددې پوښتنې لپاره د اشپزۍ کتاب ګوري یا که غواړي چې دا زده کړي چې د یو ماشین پرزې څرنګه تړل کیږي، نو د ماشین ښودنې یو کتاب ته مراجعه کوي او داسې نور. ځینې وخت په لوړ غږ د یو کتاب لوستلو ته اړ کیږو، چې اورېدونکي هم له هغه څخه ګټه واخلي چې په کتاب کې دي، ممکن دا یوه کیسه وي، یا یو اخبار وي، یا د کوم شي په اړه معلومات وي.

۵.د یوه ښه لوستونکي ځانګړنې:

لوستونکی چې څه لولي، باید په هغو پوه شي، یعنې یوازې تلفظ کول د کلمو مفهوم نه واضح کوي، د کلمو مانا باید لوستونکي ته واضحه وي. هغه باید د هغو نښو له مانا سره بلد وي، چې په لیکنه کې راغلي دي، دی باید هغه ټول پرګرافونه، جملې، کلمات او د مطالبو لنډیز چې د کتاب په پای کې راغلي ولوستلای شي. هغه باید د نقشو، ګرافونو او نورو انځورونو په اړه چې د لیکل شویو موادو په اړه دي پوره پوهه ولري، همدارنګه دی باید دهغو نورو ټولو وسایلو په اړه هم پوهه ولري، چې په لوستلو کې پکاریږي، د بېلګې په ډول د قاموسي (سیندګي) په اړه باید پوه شي او د نوي لغات مانا په هغه کې وموندلای شي. هغه باید د کتاب بېلا بېلې برخې چې ځانګړي معلومات وړاندې کوي وپېژندلای شي، لکه :جدولونه، مفردات، عنوانونه ،څېرکي، فهرست او نور.
همدارنګه لوستونکی باید د خپل هدف له مخې د لوستلو بېلا بېل تکنیکونه په کار واچولی شي، لکه یوه ساده کیسه په چټکۍ ولولي، خو د علمي مسایلو لرونکې لیکنې به په غور لولي او هغه خبرې چې باید په یاد وساتل شي هغه دې یادښت کړي. باید په دې هم پوه شي هغه څه چې لولي یې څرنګه یې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزيابي کړي. ايا داسې کومه لاره شته چې د لوستل شويو موادو د صحت او ثقه والي ثبوت وکړي او ايا دغه معلومات چې ده ولوستل نوي دي او که زاړه، ايا دا معلومات حقيقي او مهم موضوعات بيانوي که عادي، ايا دا مواد ښه ليکل شوي او که د ليک له مخې کمزوري دي ؟
بل دا چې لوستونکی بايد لوستلو ته ميل او رغبت ولري.
زموږ دښوونکو دنده داده چې پورته ټولې ځانګړنې په زده کوونکو کې وروزي، وده ورته ورکړي او له هغوی سره مرسته وکړي، چې هغوی ښه لوستونکي شي.

ج: د لوستلو اړيکې له نورو موضوعاتو او مضامينو سره :

د پوهنې وزارت د لومړنيو تدريساتو پروګرام دا څرګندوي، چې د اورېدو، خبرو کولو، لوستلو او ليکلو ټول فعاليتونه دمورنۍ ژبې تر عنوان لاندې راځي او په لومړنيو ښوونځيو کې دا بايد د ځانګړو مضامينو او بېل لوست په ډول ونه پېژندل شي، يعنې دغه فعاليتونه ټول دعينې مضمون اجزا دي.
املا، انشأ او له يادول، ټول د زده کړې وسايل دي، چې ماشومان دمورنۍ ژبې په زده کولو کې په تقريرې او ليکنۍ ښه روزي، کله چې ښوونکي نور مضامين، لکه: تاريخ، جغرافيه، ساينس او نور تدريس اوتشريح کوي، نو بايد د ژبې قواعد مراعات کړي.
ښوونکي بايد هڅه وکړي ښې خبرې وکړي او کلمات واضح ادا کړي. د کوچنيانو ځوابونه که تحريري وي او که تقريري، د ژبې له پلوه دې هم اصلاح کړي، سره له دې که اړوند مضمون ژبه نه وي.
دوکتور دورلست په خپل کتاب کې چې (د ژبښوونې ارونه) تر نامه لاندې دی ليکي، چې د ژبې ځواک د زده کړې يوه وسيله ده. هر څومره چې يو څوک په لوستلو کې تکړه وي، هر څومره چې د لغاتو ذخيره ولري، هغومره په اسانه ډول خپل افکار او خبرې ښې اورولای شي اوهومره ښه زده کولای شي او همدومره يې څه پخپله او څه هم دنورو په مرسته د زده کولو ظرفيت لوړ وي.
ژبه دتفکر يوه وسيله ده، نو ځکه په ژبه کې پرمختګ او ښه والی د زده کوونکي ذهني ځواک پياوړی کوي. يو ښه لوست د مفکورو د ښه تنظيم، د هغو د ښه غوره کولو (د لوستونکي له موخې سره سم)، ارزيابۍ، تعديلاتو او دمفکورو له تنقيداتو سره سروکار لري.
همدارنګه دوکتور دورلست د خپل کتاب په ۲۰ مخ کې ليکي: د لومړنيو ښوونځيو يو لوی مسووليت دا هم دی، چې د ديموکراسۍ د ژبنيو عملياتو په ښوونه کې هم هڅې وکړي، په يوه ټولنه کې د ديموکراسۍ برياليتوب دهغې ټولنې د وګړو په تعليمي سويې يا د زده کړو په کچې پورې اړه لري، چې دوی په څومره ګروپي (ډله ييزو) خبرواترو، ډله ييزو پلانونو، ګډو فيصلو او پرېکړو کې برخمن او يو له بل سره مرستندوی دي. په ډله ييزو کارونو کې د کار د ګروپ هر غړی خپل نظر وړاندې کوي، زده کوونکي بايد د نورو د نظرياتو د اورېدلو اداب زده کړي او نورو ته دخبرو کولو وار ورکړي. هغوی بايد دنورو خبرې په کره توګه واوري، قضاوت ورباندې وکولای شي، په پای کې ټول نظريات سره انسجام کړای شي، د يوه ټوليز يا مجموعي پلان په ښه يې راوستلای شي او د ډله ييز فکر کولو استازيتوب وکولای شي، چې همدا عملي ديموکراسي ده.

د – په ژبښوونه کې معلومات، سوابق او لازم مهارت:

لومړی – خلک څنګه لوستلای شي ؟

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې موږ یو لیک لولو ، نو په حقیقت کې یو شمېر توري نښې پر کاغذ وینو او دغه نښې زموږ په دماغ کې د کلماتو معناوې راښیي، چې موږ له هغو سره اشنایي لرو یعنې دا هغه کلمې دي، چې زموږ په ذهن کې ټاکلي انځورونه مجسموي. د بېلګې په ډول که داسې یوه جمله ولولو چې: (یو تورڅرب پسه له اوبو پورې وت) نو موږ فوراً د یوه پسه، اوبو او له اوبو د پورې وتو عمل په ذهن کې مجسموو. موږ پسه لیدلی او د هغه بڼه اوڅېره په خپل ذهن کې لرو او رنګ (تور) سره هم بلد یو ،خو ددې پر ځای که له داسې یوې کلمې سره مخامخ شو ، چې مفهوم یې زموږ په ذهن کې مجسم شي او په مانا یې هم نه پوهېږو ، نو له هغې څخه مطلب هم نشو اخیستی.

د لوستلو په اړه ډېرې زیاتې څېړنې شوي او هر ډول لوست یو له بله بېل کړی شوی، په دې اړه ډېر زیات حقایق شته. د لوست په وخت کې د انسان سترګې هره کرښه په لنډو ، خو چټکو حرکاتو تعقیبوي، بیا یې بلې کرښې ته اوړي، دلته د هر بېلا بېل وګړي د سترګو د حرکت ترمنځ توپیر لیدل کیږي، که یو وګړی ګړندی لوست کولای شي کلمات ټول ویني ان دا چې څو څو کلمې په یو ځل لولي او په هماغه ګړندتوب یې مفهوم او معنا دده ذهن ته رسیږي، خو یو بل وګړی ممکن کمخوانه وي یا په ځنډ لوست وکړای شي چې یوه کلمه یو ځل ګوري بیا یې وروسته معنا ذهن ته ورځي ان دا چې ممکن د یوې کلمې هر توری بېلا بېل په ځنډ وګوري ترڅو چې معنا او مفهوم یې ذهن ته ورسیږي. ممکن هره کرښه پر سترګو سربېره د ګوتو په حرکت هم تعقیب کړي، همدارنګه امکان لري هره کلمه تلفظ کړي او په غږ سره یې ولولي، نو یوڅوک چې لومړی لوست زده کوي همداسې کوي. د یوه کوچني له سترګو څخه د لوست په وخت کې پوهېدای شئ، چې د هغه سترګې په هره کرښه کې څو څو ځله دریږي او هم لیدلای شئ، چې دهغه سترګې په داسې حال کې چې یو ځل له یوې کلمې څخه تېرې شوي، خو بیا پرې راګرځي او هغه بیا لولي. ممکن یو کوچنی یوه کرښه ګړندۍ ولولي، خو کله چې یوې نوې کلمې ته ورسیږي بیا ځنډ کوي اوهڅه کوي د هغې په معنا پوه شي.

یو ډول ځانګړې کامرې شته چې کولای شي د انسان د سترګو حرکات د لوست پر مهال عکاسي کړي، داسې چې لوستونکی غلی ناست وي او خپله زنه پر مېز ږدي، چې د ده د سر دخوځېدو مخنیوی وشي، دا وخت کمره دده سترګو ته ځېر کیږي او د ده پر سترګو د رڼا یوه وړانګه غورځول کیږي، دا وخت لیکل شوې پاڼې دده د سترګو مخې ته ایښودل کیږي او په لوست پیلوي، د سترګو په هر ځل درېدو یو تور ټکی د کامرې پر فلم ثبتیږي او کله چې سترګې بلې کرښې ته اوړي د فلم پر مخ دا کرښه هم ثبتیږي. د فلم پر مخ د تورو ټکیو په شمېرلو سره پوهیږو ، چې د یوه تن سترګې څو ځله پر یوه کرښه درېدلې؟ په دې ډول د هغه د لوست ګړندیوالی سنجولای شو.

دوهم – هغه تجربې او مهارتونه چې کوچنیان یې مخکې له ښوونځي څخه لري:

دکوچنیانوسوابق د لوست لپاره د هغوی چمتوالی ښکاره کوي .کله چې کوچنیان په ښوونځي کې شاملیږي په خپله مورنۍ ژبه پوهیږي، پخپله په هماغه ژبه خبرې کوي، اوري یې او پرې پوهیږي او همدا د زده کړې لپاره له مهمو سوابق څخه شمېرل کیږي.

البته د یوه داسې ماشوم لپاره چې دهغه مورنۍ ژبه پښتو وي دا ډېر ستونزمن کار دی، چې هغه داسې ښوونځي ته ولاړ شي چې هلته تدریس په پارسي ژبه وي اوهمدارنګه ددې سرچپه هم همداسې ده. د

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي ټولګي یو ښوونکی باید پوه وي کله چې دی ښوونځي ته ځي، نو هلته په لومړي ټولګي کې له داسې کوچنیانو سره مخامخیږي، چې هغوی ډېرې شپږ کلن، لږ شمېر یې لږ څه لویان یا وړوکي وي، یعنې تقریباً زیات شمېر یا ټول یې په یوه عمر کې وي ان دا چې د نجونو په ښوونځیو کې ټولې نجونې په یو شان کالیو کې ښوونځي ته راځي، نو دا ظاهري یو شان ته والی ددې معنا لري، چې دوی به ټول په یو شان او یوه ذهني او جسمي سویه کې وي؟ دغه ماشومان یو یې له یو ډول شرایطو او کورنۍ څخه راځي بل یې له بل ډول شرایطو اوکورنۍ څخه، نو د دوی کورونه او کورنۍ یو شان نه دي او نه له هره پلوه یو له بل سره ورته والی لري.

د ماشومانو د ودې مضمون موږ ته د وګړیو توپیرونه رانښيي او د ماشومانو د ودې توپیر جوتوي، نو ځکه موږ باید تل په یاد ولرو چې هېڅکله دوه ماشومان یوله بل سره ورته والی نه لري، خو که دوه ګوني وي هغه بېله خبره ده.

که له میندو څخه پوښتنه وکړئ، چې ماشومان مو ان په یوه کور کې څومره توپیر لري، نو ښکاره به شي چې د عینې کورنۍ ماشومان هم یوله بل سره ډېر توپیر لري، یو ماشوم په لسو میاشتو کې په ګرځېدو راځي، بل ایله په یوه کلنۍ کې په ګرځېدو راځي، د یوه ماشوم غاښ په شپږمیاشتنې عمر کې لوی شي او بل تر اتو او نهو میاشتو پورې غاښ نه لري.

یو ماشوم په ډېر کوچنیوالي کې خبرې زده کوي او بل ممکن ډېر وروسته خبرې زده کړي او هم به تر هاغه بل ښې او واضحې خبرې وکړای شي، بل به ډېر په ځنډ او خنډ خبرې کوي. یو ماشوم خپل لاس پینښې ښه پکار اچوي بل یې نشي اچولای. همداسې ډېر نور توپیرونه. زیات شمېر اروا پوهانو د نجونو او هلکانو څېړنې کړي او دې پایلې ته رسېدلي، چې معمولاً نجونې د هلکانو پر تله چټکه وده کوي، د بېلګې په ډول هغوی عقیده لري چې نجونې په شږ کلنۍ کې ښوونځي ته د داخلېدو لپاره چمتو کیږي، خو ښه به وي چې هلکان په شپږ نیم کلنۍ یا اووه کلنۍ کې ښوونځی پیل کړي. سره له دې هم هلکان د ساینس په زده کولو کې تر نجونو تکړه دي. کله چې هلکان او نجونې څوارلس کلنۍ ته ورسیږي،نو لیدل کیږي چې هلکان د نجونو پرتله ځواکمن وي.

دریم – کوم شیان لوستلو ته د کوچنیانو چمتوالی ښکاره کوي؟

۱ـ د کوچني جسمي وده:

سترګې: کوچنیان لرې لیدونکي وي، په دې معنا چې شیان له لرې څخه ښه لیدلای شي، خو کله چې کوچنیان په لوستلو پیل کوي، نو دا کوچنیان باید ډېرې کوچنۍ نښې د کاغذ د پاڼې پر مخ ووینې او له نږدې څخه د کوچنیو شیانو په لیدلو سره دهغه سترګې روږدې شي. باید د هغه سترګې له ښې لورې مخ کینې خواته د کرښو په تعقیبولو کې وروزل شي. دماشوم د باصرې قوه باید دومره ځېرکتیا ومومي چې سره ورته توري، لکه: د «او، و، ر، او ز» او نور یو له بل سره توپیر کړای شي.

غږونه: ایا کوچنی کولای شي د سره ورته غږونو توپیر وکړي؟ لکه تار او دار، ایا هغه کولای شي دا ډول کلمات په ښه ډول واوري؟.

عضلاتي کنټرول: ایا ماشوم پر خپل ځای ارام کېناستلای شي که پر خپله چوکۍ خوځیږي؟ له خپل کوم لاس څخه زیات کار اخلي؟ که یې په کیڼ لاس عادت اخیستی وي ایا د ده مور و پلار دا هڅه کړې، چې د

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده دا عادت بدل کړي؟ یو شپږ کلن ماشوم باید خپل هر هغه لاس چې ورته ډېر طبیعي ښکاري په کار واچوي. ایا هغه کولای شي د کرښو منځ رنګ کړي یا دا چې ددې کار لپاره د خپلو لاسونو حرکات نشي کنټرولولای؟ ایا هغه له توري درې څخه کلمات په ښه ډول را نقلولای شي؟

خبرې کول: ایا ماشوم په وضاحت سره خبرې کولای شي یا دا چې تلفظ یې واضح نه دی او ډېر ماشومانه دی، ایا د هغه ژبه بندیږي او ایا هغه د ځینو غږونو په تلفظ کې ستونزې لري؟

۲ـ د ماشوم هیجاني وده:

ایا ماشوم ډېر ژر په ژړا کیږي؟ ایا ماشوم په هغو ځایونو کې چې پخوا پکې نه و اوسېدلی یعنې په نااشنا ځایونو کې وېریږي؟ ښوونکی باید له زده کوونکي سره دامرسته وکړي، چې په خپل ځان کې پر خپل ځان ویسا والی (اعتماد به نفس) ته وده ورکړي او ځان په ټولګې کې ډاډه وبولي. ایا هغه تند او عصبي دی که خپلې ګوتې ژوي؟

۳ـ د ماشوم ټولنیزه وده:

ایا هغه له نورو ماشومانو سره لوبې کوي؟ که دا ماشوم په وړکتون کې وي، نو دا یې زده کړي چې له خپلو همزولو سره څرنګه راشه درشه ولري؟ ایا دغه ماشوم له خپل ځان څخه مشر ورور یا خور لري، چې هغوی یې ځان ته مطیع کړې وي او خپلې غوښتنې یې پرې منلې وي؟ یا دا چې پخپله همدا ماشوم تر نورو مشر دی او له ده څخه کوچنۍ خویندې او نور وروڼه لري او پر هغوی امر کوي او خپلې غوښتنې پرې مني. ایا دی داسې یو ماشوم دی چې په خپلې کورنۍ کې یوازې دی او د لوبو نورو همزولي نه لري؟

ایا هغه له نورو ماشومانو څخه وېریږي؟ ایا هغه انا، عمه، خاله او نور خپلوان لري، چې د هغه په روزنه کې یې ونډه اخیستې وي او هغه یې نازولی او د ماشومانه عاداتو په لرلو لوی کړی وي؟

د ماشوم ذهني وده: لکه چې وویل شول ځینې ماشومان دنورو پر تله تګ، خبرې کول او نور ډېر ژر زده کولای شي، همدارنګه ځینې بیا په زده کولو کې تر نورو چټک وي. هغوی د هغو ماشومانو پر تله چې ورو ورو وده کوي ډېر ژر د زده کړې لپاره چمتو وي، یو ذکي ماشوم طبعاً نظر نورو ته په کوچنیوالي کې زده کړه پیلوي او ډېر ژر یې زده کولای شي، په دې اړه دماشومانو د زده کړې د ارزونې (ارزیابی) لپاره ځینې ټستونه (ازمېښتونه) شته، چې د هغوی په مرسته کولای شو هغه ماشومان چې ژر زده کړه کولای شي، د نورو پر تله وپیژنو او هغوی چې په ځنډ زده کړه کوي بېل کړای شو.

۵ـ د کوچنیانو سوابق او تجربې:

ایا ماشوم له کتابونو سره بلد دی؟ ایا مور و پلار یې کتاب ورته لولي؟ ایا د دوی په کور کې کتابونه شته، ایا دا احساسوي، چې لوستل یو په زړه پورې او مهم مهارت دی؟ ایا دغه ماشوم چېرې ګرځېدلی او مسافرت یې کړی، کله هوایي ډګر ته ورغلی او د الوتکو الوتل یې لیدلي؟ ایا د سړک جوړولو کار یې لیدلی او د بلډوزر په اړه چې خاورې یوه خوا بله خوا اړوي کله یې پوښتنه کړې؟ یا د اوښانو کاروان یې لیدلی او دا چې چېرته ځي پوښتنه یې کړې؟ پورته یاد ټول شیان هغه موضوعات دي، چې کولای شو د هغو په اړه ډېرې خبرې وکړو، دغه ټولې تجربې ماشوم له ځان سره ښوونځي ته راوړي او همدا تجارب دي، چې لوست هغه ته له مانا ډکوي او پر مفاهیمو ښه پوهیږي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د لغاتو ذخیره:

ایا د ماشوم د لغاتو ذخیره څنګه ده، کولای شي په وضاحت سره خبرې وکړي، ایا هغه داسې کلمات چې لویان یې وایي او اووه کلن ماشومان یې په معنا نه پوهیږي کارولای شي او که دا چې هغه په لنډو جملو خبرې کوي. ایا هغه د ټولګي په خبرواترو کې برخه اخیستلای شي او خپل نظر نورو ته څرګندولای شي؟

ایا هغه د لغاتو یوه پوره ذخیره او د هغوی ماناوې لري، چې هغه یې له خپلو تجربو ترلاسه کړې وي؟

هغه ښوونکي چې د ټولګي په لومړیو ورځو کې د لومړي ټولګي زده کوونکي څیړي، هڅه کوي پورتنیو پوښتنو ته ځوابونه ومومي. وروسته د هغو پر اساس قضاوت کوي او دې پرېکړې ته رسیږي چې ایا ماشوم چمتو دی لیک لوست پیل کړي او که نه.

په دې اړه ښوونکي له ځان څخه لاندینۍ پوښتنې پوښتي:

- ایا ماشوم د ټولګي له دننه فعالیتونو سره مینه ښیي.
- ایا ماشوم ازادانه خبرې کوي او خپل مطلب نورو ته پوهولای شي.
- ایا ماشوم هغو کیسو ته چې ښوونکي یې په لوړ غږ دوی ته وایي مینه ښیي.
- ایا ماشوم د ښوونکي ځینې هدایات تر کومه تعقیبولای شي.
- د ده نوم چې لیکل شوی پېژني یې؟ هغه نښې چې د ټولګي پر دیوالونو ځړول شوي دي، پېژني؟ هغه کلمې چې څو څو ځلې پر کاغذ لیکل شوي پېژني؟ هغه کلمې چې لومړی توری یې د ده د نوم له توري سره ورته دي پېژني او د بېلا بېلو حروفو غږونه پېژندلای شي؟

هغه ازمېښتونه (ټسټونه) چې لوست ته د ماشوم چمتووالی ښکاره کوي:

د ولایاتو ښوونکي په دې برخه کې د خپرو شویو ازموینو په اړه معلومات نه لري، چې د هغو له مخې لوست ته د ماشوم پر چمتووالي باندې پوه شي، د دغه ډول ازموینو برابرول ګران تمامیږي، یوازې یو څو په پښتو او دري محدودې ازموینې چاپ شوي، خو یو تجربه لرونکی ښوونکی څه ناڅه د همدغو ټسټونو د ارزیابۍ په اندازه د ماشوم په لیدلو سره دا پرېکړه کولای شي، چې نوموړی ماشوم څومره لوست ته چمتو دی او له دې پرته ځینې ساده ازموینې شته، چې خپله ښوونکی هغه پر ماشومانو پلې کولای شي.

۱ـ د یوه انځور کښل: ښوونکی یوه پاڼه کاغذ زده کوونکي ته ورکوي او د یوه انځور رسمول ورته وایي، کله چې زده کوونکی نوموړی انځور بشپړ کړي، نو د انځور هرې برخې ته ځانګړې نومرې ورکوي، په دې ډول هر ماشوم چې لوړې نومرې ترلاسه کړي، هغه د نورو پر تله لوست ته ښه چمتووالی لري.

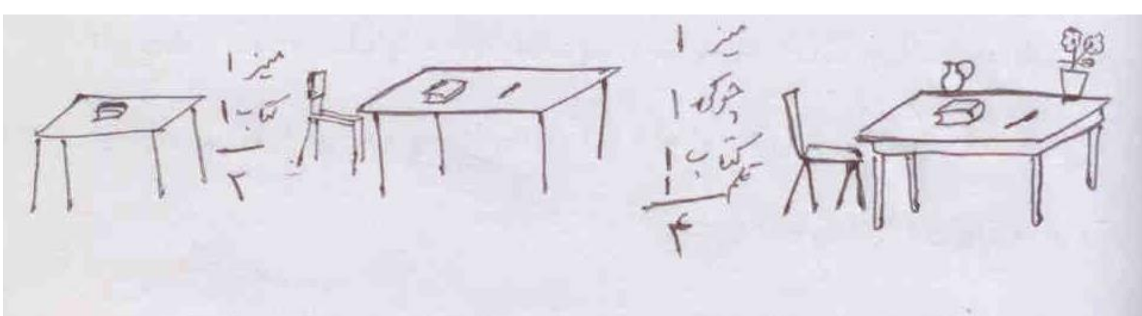

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ماشوم چې ښه او لومړی انځور بشپړ کړي، هغه د هغه ماشوم پر تله چې د کیڼې خوا انځور یې بشپړ کړی ډېر د زده کړې لپاره چمتو دی.

۲. د انځورونو ښودل: ښوونکی یو انځور خپل زده کوونکي ته ورکوي او له هغه څخه غواړي، چې دغه انځور شرحه کړي، هغه څه چې زده کوونکی یې وايي ښوونکی یې لیکي:

- ډېر ټېټ سویه زده کوونکي ښايي یوه یا دوه کلمې ووايي لکه (سپی او هلک).
- ممکن یوه یا دوه جملې ووايي لکه: (زه یو هلک وینم، زه یو سپی وینم).
- ممکن زده کوونکی خپله یوه یا دوه جملې ووايي، خو کله چې ښوونکی نومورې پوښتنې ور څخه وکړي او ورته ووايي چې نور څه وینې، نو ماشوم ممکن ووايي (تور سپی ډېر کوچنی دی).
- یو ماشوم ممکن په ازاد ډول د انځور په اړه خبرې وکړي او ډېر څه ووايي ان دا چې یوه لنډه کیسه د هغه انځور په اړه وکړي، د بېلګې په ډول ممکن ووايي: په دغه انځور کې یو کوچنی سپی له هلک سره د سړک کوزې خوا ته ځي، فکر کوم چې هلک ښوونځي ته ځي او د هغه سپی هم ورسره ځي، ممکن د هغه ښوونکی یې سپی بېرته کور ته ولیږي...
- یو ماشوم ممکن د پورته په شان عکس العمل ونښيي او پر دې سربېره ممکن له خپل ښوونکي څخه د انګور په اړه پوښتنه وکړي، چې دا له موضوع سره د هغه مینه ښکاره کوي، د بېلګې په ډول له ښوونکي څخه پوښتنه کوي ایا دا سپی د همدغه هلک دی؟ ایا ښوونکي دا انځور له کومه کړی؟ یا هغه داسې نور انځورونه لري؟ ولې یې دا انځور دوی ته راوړی او داسې نورې پوښتنې.

۳. پر کاغذ باندې د بېلا بېلو انځورونو رسمول د هغوی د لویوالي او کوچنیوالي د ښودنې لپاره یا د هغو د ورته والي او یا یو له بل سره یې د توپیرونو په خاطر یا د لاس د عضلاتو د تمرین په اړه.

د بېلګې په ډول کوم یو لوی او کوم یو کوچنی دی؟

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم یو له نورو سره توپیر لري؟

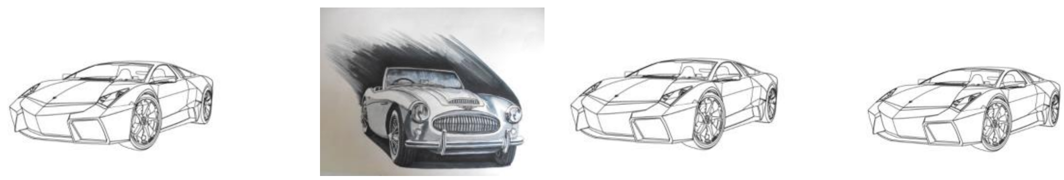

کوم انځورونه له یو بل سره ورته دي؟

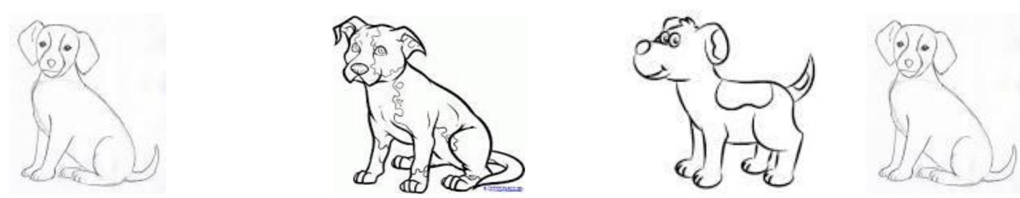

خپل قلم واخلئ او پر لاندې ټکیو کرښه وکاږي؟

....

....

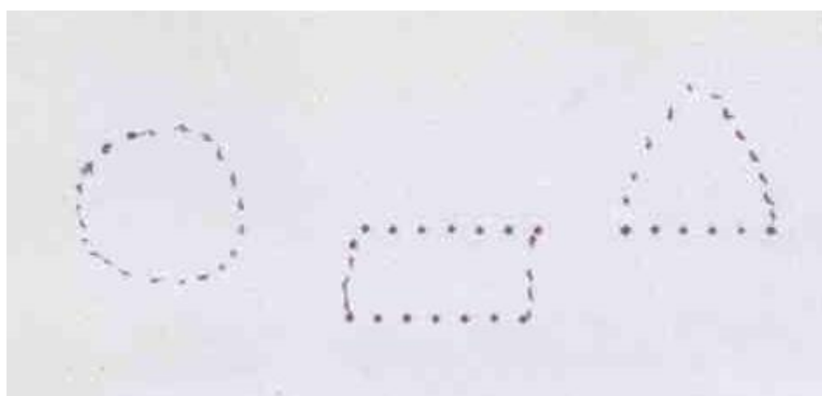

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر لاندې ټکو باندې هغه انځورونه چې د هغوی تر څنګ دې وکاږي؟

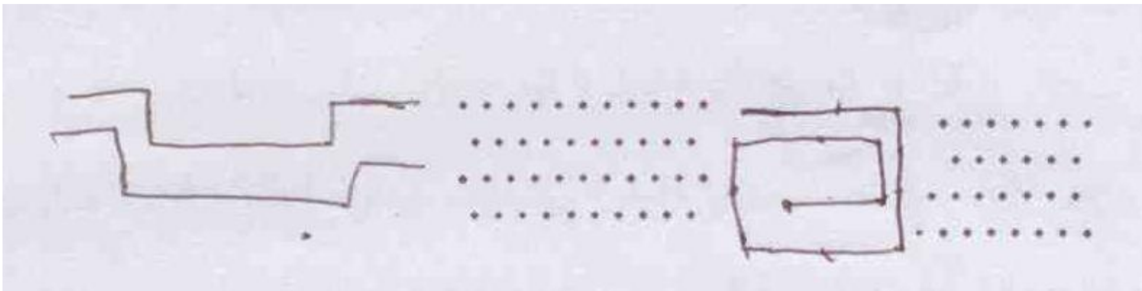

د لاندې انځورونو نقل کټ مټ وکاږئ؟

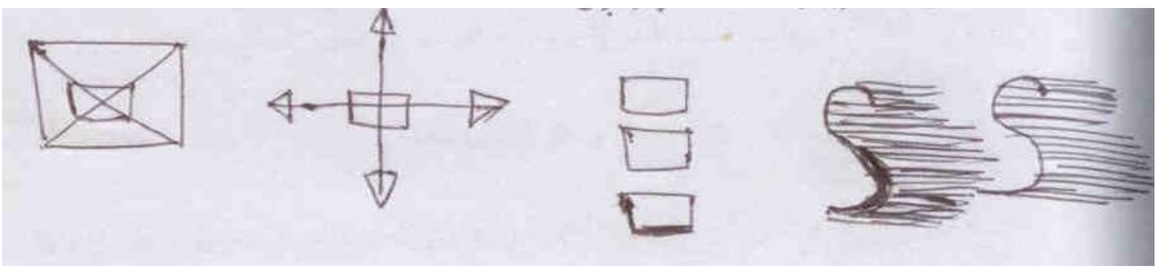

لاندنې انځورونه، لکه د هغو انځورونو په شان چې د هغوی په خوا کې دي بشپړ کړئ.

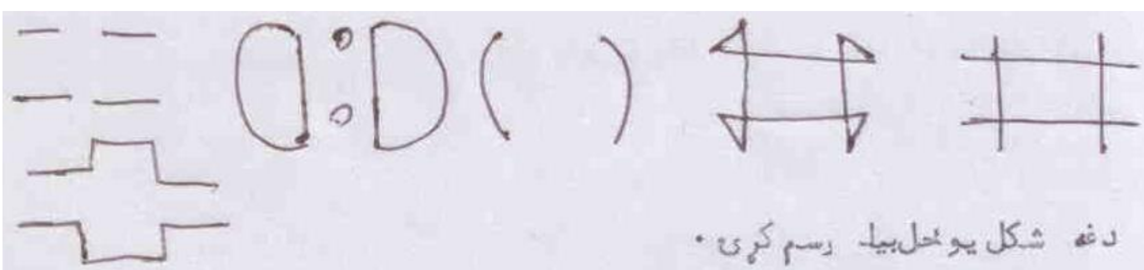

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شکل یو ځل بیا رسم کړئ

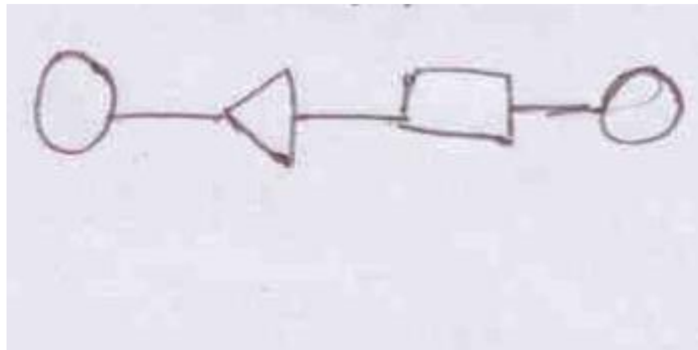

یادونه:
د دغو فعالیتونو پر اساس او د دغو ساده ازموینو په ترسره کولو سره ښوونکی کولای شي ماشومان په بېلا بېلو ګروپونو ووېشي، هغه ماشومان او زده کوونکي چې لږ څه مخکې اوذکي دي، کولای شي په سیده ډول د لومړي ټولګي د لوست کتاب پیل کړي، بل ګروپ چې په منځني حد کې دی یعنې د لومړي ګروپ د زده کوونکو په اندازه لیاقت او ذکاوت نه لري هغوی کولای شي د کیسو په اورېدو ، د لغاتو او کلماتو په تمرین، د ځینو چارټونو په لوست او پر نورو اسانه کارونو بوخت شي، چې دا ټول د دوی په تجربو کې زیاتوالی راوستی شی دا دوی ته د خبرواترو موضوعات برابروي . البته یو شمېر فعالیتونه شته چې کوچنیان لوست ته ښه چمتو کولای شي.
په لنډ ډول ویلای شو ، لکه څرنګه چې کوچنیان د جسمي ودې له پلوه یو له بل سره توپیر لري، همداسې هم د ذهني او ټولنیزې ودې او رشد له پلوه یو له بل سره توپیر لري. دغه ټول حقایق باید یو ښوونکی چې د لومړي ټولګي زده کوونکو ته لوست ښیي په نظر کې ولري.

د لومړنیو زده کړو پروګرام ته یو عمومي نظر:

د لومړنیو ښوونځیو ښوونکو ته کومه موضوع چې د ډېر ارزښت وړ ده، هغه داده چې د خپل تدریس ساحه د لوست له کتاب څخه بهرته هم پراخه کړي.
کله چې ښوونکی هغه پیشنهادونه (وړاندیزونه) چې د لومړنیو ښوونځیو د درسي پروګرام په اړه د پوهنې وزارت له خوا جوړ شوي ولولي، نو ورته څرګندیږي چې په هغه کې د ژبې د تدریس د ښه والي او پیاوړتیا او لا پراختیا لپاره هڅې نغښتي، په هغه کې زده کوونکو ته د ورځنیو موضوعاتو او په لفظ او مفهوم سره د مسایلو پر ښودنه باندې ټېنګار شوی، په دې اصولنامه کې ښکاره شوي، چې وچ او تش تکرار هیڅ ګټه نه لري او بېځایه تکرارونه وخت له لاسه باسي او زړه توروالی رامنځته کوي . (۹ماده، ۹مخ).

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو سره له دې هم په ځينو کليوالي ښوونځيو او ان دا چې په ځينو ښاري ښوونځيو کې له داسې د لومړيو ټولګيو ښوونځيو له ښوونکو سره مخامخيږو، چې دوی په هماغه ډول چې دوی ته ښوونه شوې، هماغسې لګيا دي او اوس هم درس ورکوي. د بېلګې په ډول ښوونکي او ټول زده کوونکي په لوړ اواز يو ځای لوست تکراروي، چې په دې ډول زده کوونکي صرف کلمات په يادو زده کوي. زده کوونکي څو څو ځله د کتاب محتويات له ياده کوي، خو د کتاب له مخې څه نشي لوستلای، يا دا چې ښوونکي د ټولګي له يوه ذکي زده کوونکي څخه غواړي، چې يو پرګراف يا يوه پاڼه ولولي او نور زده کوونکي دې خپلو کتابونو ته ځېر شي ان دا چې ځينې وخت کلمات د خپلو ګوتو په واسطه تعقيبوي يعنې د لوست پر مهال ګوته پرې کاږي او پر مخ ځي.
همدارنګه يو بل زده کوونکی بيا درس لولي، ورپسې يو بل راځي لولي يې، تر هغو چې د ټولو وار ورسيږي او لوست په لوړ غږ ولولي او نور زده کوونکي غوږ نيسي اوکرښو ته ځير وي. د درس او زده کړې په دې طريقه کې مناقشات نشته او نه داسې کومه لاره شته، چې پوه شو ايا رښتيا هم زده کوونکي په هغه څه پوه شول چې لولي يې کنه.
الف۔قرائت:
د لومړنيو زده کړو پروګرام د قرائت په اړه وايي:
۱. له لوستلو څخه موخه د هغه څه پوهېدل نه دي، چې ليکل شوي. د اماده په ښکاره ډول ښيي چې يو لوست بايد بې له مانا او مفهوم څخه صرف څو څو ځله په لوړ غږ په زده کوونکو تکرار نه کړو، دلته موخه داده چې زده کوونکي دې ته اړ نه شي چې لوست د توتي په شان ياد کړي، بلکې د هغه په مفهوم بايد پوه شي. ښوونکي ته لازمه ده چې پوښتنې وکړي، د زده کوونکو پوښتنې راوپاروي او غوږ ورته ونيسي بيا يې ښه ځواب ورکړي، په ټولګي کې مناقشات او خبرې اترې رامنځته کړي او په دې ډول يې يقين راشي چې زده کوونکي پر هغه څه چې لولي يې پوه شوي دي. د قرائت د هدف ټاکل ډېر مهم دی او بايد دغه هدف ته د رسېدو لپاره له زده کوونکو سره مرسته وکړو، د بېلګې په ډول له ځان سره پرېکړه وکړو چې زده کوونکي بايد له يوه ټاکلي لوست څخه څه زده کړي. که له ځان سره داسې يو هدف ونه لرو، زده کوونکي په هماغه توتي ډوله حفظ کولو باندې روږدي کيږي، د لوست له مفهوم څخه بې خبره پاته کيږي، د لومړيو ښوونو پروګرام ښيي چې، معنا د لوستلو بنسټ جوړوي.
دښوونځي ژوند او په تېره بيا هغه څه چې زده کوونکي په ګډه پرې بحث او خبرې کوي د لوست و ليکلو لپاره ډېر برابر فرصت برابروي، بايد هڅه وکړو چې د ليک لوست لپاره له همدغه ډول فرصت څخه زياته ګټه واخلو. دا په ښکاره ښيي چې ښوونکی بايد د خپل لوست موضوعات د لوست له کتاب څخه بهر موضوعاتو ته هم ور پراخ کړي. ملي او محلي پېښې د زده کوونکو د لوست لپاره ډېر په زړه پورې موضوعات کېدای شي، چې په دې اړه ښوونکي له زده کوونکو سره خبرې اترې وکړي او شاګردان د هغو په اړه وليکي او ښوونکي د هغوی د قرائت لپاره په دې اړه ځينې لوحې وليکي. ښوونکي او زده کوونکي کولای شي د خپل ښوونځي او د خپل شاوخوا ژوند په اړه کيسې وليکي، دا شيان هم په لوحو ليکلای شو او له هغو څخه د درسي موادو په ډول کار اخيستلای شو، همدارنګه زده کوونکي کولای شي د ليکنو د تشريح لپاره ځينې انځورونه وکاږي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د پوهنې وزرت د لومړنیو زده کړو د تدریساتو پروګرام څرګندوي، چې که لیک او لوست د ورځنې ژوند پر بنسټ وي، ښوونکي اړ نه دي، چې یوازې د لوست دکتاب په متن پورې تړلي پاته شي، بلکې دقرائت کتاب یوازې د یوې وسیلې یا واسطې او الې په ډول کارولای شي، چې ځینې ځینې وخت هغه ته اړه پیدا کېږي او هغه څه چې د لیک لوست په پیل کې له هغو څخه کار اخېستل کېدای شي دادي:

چارټونه (لوحې)، هغه لويې دړې چې پر هغو کلمات او جملې د زده کړې لپاره لیکل شوي وي او پر دیوالونو او د تورې تختې خواته ځړول شوي وي، دا لوحې د ساینس په لوست کې هم لکه د لیک لوست د درسونو په شان جوړې او کارول کېدای شي.

کوچني ټکټونه چې پر هغو جملې او کلمې لیکل شوي او دا ټکټونه هغه وخت چې د کوم نوي لغت یا جملې درس ورکړل شي زده کوونکو ته ورکول کېږي او لوستل کېږي.

د دې لپاره چې زده کوونکي دغه مواد په لازم وخت کې تر کار لاندې ونیسي،نو د قوطیو په منځ کې ساتل کېږي، که ممکنه وي نو ښوونکی دې دا ټکټونه د ګستدنر یا ټاپې په واسطه چاپ کړي.

- توره تخته: د لیک لوست پر مهال توره تخته هم زیات ارزښت لري، له یوې خوا ښوونکي له هغې څخه کار اخلي او له بلې خوا په یوه وخت کې زیات شمېر زده کوونکي ورڅخه ګټه اخلي.

ښوونکي باید پر توره تخته لیک ښه تمرین او مشق کړي، ځکه چې د ده لیک باید ښه واضح، د لوست وړ او کرښې یې سیخې وي. ښوونکي معمولاً د نویو کلمو او لغاتو د ورپېژندلو لپاره او د هغو مهمو ټکیو او مهمو جملو او کلمو د لیکلو لپاره له تورې تختې څخه کار اخلي چې غواړي د زده کوونکو په ذهن کې کېښني.

دلوست په زده کړه کې دخاورو او شګو له مېز څخه هم کار اخېستل کېدای شي، په تېره بیا په کلیو کې یعنې په هغو ځایونو کې چې د لیک لوست نور وسایل ډېر لږ وي او ټولګي دمیدان پر مخ وي، چې په داسې ځایونو کې کلمات او حروف د خاورو پر مخ یا د رېګ پر مېز لیکلای شو.

۴. ښوونکی باید زده کوونکو ته د تاریخ، سیاحت، حکایاتو ، شعر او نورو هغو کتابونو په اړه معلومات ورکړي یا داسې کتاب زده کوونکو ته وښیي، چې د هغوی له سویې سره برابر وي او دوی وهڅوي چې د بېکارۍ په وخت کې دا کتابونه ولولي او هغه څه یې چې لوستي خپلو نورو ملګرو ته یې نکل وکړي او د نوموړو کتابونو د محتویاتو په اړه خپل افکار او نظر نورو ته افاده کړي(**۹**ماده، **۲**مخ).

هیله ده چې لوستل شوي مواد د قرائت له کتاب څخه پرته د ښوونکي په واک کې وي او هغه دا ډول مواد خپلو زده کوونکو ته ورکړل شي. د ښوونځیو له کتابتونو څخه پرته باید وهڅول شي چې زده کوونکو ته دا ډول کتابونه ورکړي، خو په هغو ځایونو کې چې دغه ډول کتابونه نه وي، هر ډول نور کتابونه یا مجلې چې وموندل شي باید را ټول او د لوست پر مېز کېښودل شي، چې په دې ډول زده کوونکي کولای شي پر خپل قرائت کتاب سربېره له دغو شیانو څخه هم ښه کار واخلي او خپل استعداد ته وده ورکړي.

۵. ښوونکي د هغو اخځونو له مخې چې د کتاب په وروستۍ برخه کې ورکړل شوي کولای شي زده کوونکو ته نورې بېلګې هم وړاندې کړي ،ددغه بحث کیفیت د کتاب له منځه د پوهې وړ وګرځوي او د لغاتو له کتاب څخه د لغاتو د موندلو ډول زده کوونکو ته وښیي:(**۱۰**ماده، **۱۲**مخ).

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- په یوه لومړني ښوونځي کې باید زده کوونکي د اخبار په لوستنه هم روږدي شي او ښوونکي دې زده کوونکو ته له اخبار څخه استفاده ور زده کړي.(۱۱ماده، ۱۲مخ).
اخبار د جغرافیې، تاریخ، ساینس او ان د ریاضي لپاره یو ډېر ښه مرستندوی (ممد) شمېرل کېدای شي او د زده کړې په برخه کې ډېر ګټور ثابتېدای شي.
۷- په زده کوونکو دې منظوم او منثور اثار چې د هغوی له سویې سره برابر وي او ملي بدیعي ارزښت لري حفظ کړای شي (۱۵- الف ماده، ۱۳مخ).
که ښوونکي داسې شعرونه چې ملي او ادبي ارزښت لري په لوړ غږ ولولي، له یوې خوا ورسره د زده کوونکو د لغاتو ذخیره پیاوړې کېږي او له بلې خوا زده کوونکي د خپلې مورنۍ ژبې له ښکلا او ښېګڼو څخه خوند اخلي. دغه حفظېدونکې پارچې باید داسې غوره شي چې زده کوونکي یې په مانا پوه شي او خوند ورڅخه واخلي، ښېګڼې یې وپېژني او خوښې یې شي.
د شعرونو لوستل او حفظول د زده کونکو د مورنۍ ژبې مطالعه بډایه او با ارزښته کوي، ځکه چې زیات شمېر باریک خیالات په ادبي لیکنو کې ځای شوي وي. یو ایراني لیکوال وایي: نړۍ د ادبیاتو خوږوالی ستایلی، نو ځکه باید زده کوونکو ته وخت ورکړل شي چې له هغو ګټه واخلي.
۸- ښوونکي دې خپلو زده کوونکو ته ورزده کړي، چې د یو ازبېتوب په وخت کې دې له غوره شویو پارچو د حفظ لپاره څنګه کار واخلي او هغه کله په زده کوونکو تکرار کړي او د هغو د هېرېدلو مخه یې ونیسي(خ ماده، ۱۴مخ).

له افادې سره د زده کوونکو عادي کول:

کوم مواد چې تر اوسه لیدل شوي ټول د قرائت یعني د ژبښوونې په یوې څانګې پورې اړه لري. د لومړنیو زده کړو پروګرام د خبرو کولو او اورېدلو په اړه هم ځینې مواد لري، په دې پروګرام کې ښوونکي په څو ځایونو کې ځیر کړای شوي، چې زده کوونکو ته د خبرو کولو وخت ورکړل شي او د مناقشاتو او مذاکراتو موقع ورکړل شي. زده کونکي خپله مورنۍ یا دوهمه ملي ژبه هغه وخت پیاوړې کولای شي، چې خبرې پرې وکړي، ویې لیکي او له نورو یې په واضح او صحیح ډول واوري. ددغه پروګرام مواد څرګندوي، چې د افادې د صنعت مهارت ترلاسه کول زده کوونکي ته هغه وخت په لاس ورځي چې په ښوونځي کې له داسې حالاتو سره مخامخ شي چې افادې ته طبیعي اړتیا پېښه شي.
ښوونکي دې زده کوونکي داسې وروزي، چې د یوه ګډ ټولي په ډول چې ګټې او زیان یې سره شریک او مشترک وي، ژوند وکړي(۲ماده، ۱۴ماده).
ښوونکي د زده کوونکو په طبیعي افاده او خبرو کولو هغه وخت بریالي کېږي، چې پر خپلو زده کوونکو داسې موضوعات پلي کړي، چې د ښوونځي او د زده کوونکي له ژوند څخه سرچینه ولري، د بېلګې په ډول کله چې زده کوونکي اړ شي د خپلو همزولو په مخکې له هغې مفکورې څخه دفاع وکړي، چې دی یې پلوی دی، نو دا وخت د مقابل لوري په افکارو د ژورې اغېزې په اچولو، هغوی د خبرو د اورولو پر اهمیت پوهېږي او د کلماتو د ښه تلفظ او ښه اورولو په لټه کې کېږي (۲ماده، ۱۴مخ).
د پوهنې وزارت د لومړنیو زده کړو پروګرام په خپله یوه ماده کې لیکي: ښوونکي باید د زده کوونکي هغه اړتیا چې په ښوونځي او له ښوونځي څخه بهر یې خبرو کولو او افادې ته لري وپېژني او له هغو ګټه

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخلي، خو څرنګه چې په ښوونځیو کې لیدل کیږي زده کوونکي ډېر لږ دا موقع مومي چې خبرې وکولای شي اوکه وخت هم ومومي اړ دي، چې له خپله ځایه پاڅي او په خاصو تشریفاتو خبرې وکړي، دغه رویه د طبیعي مذاکرې او خبرو رویه نه ده. د تدریساتو ذکر شوی پروګرام په مناقشاتو زیات زور اچوي، ان دا چې وایي : ښوونکي دې، زده کوونکو ته وخت ورکړي چې په بېلا بېلو مضامینو کې د ښوونځي د زده کوونکو د ژوند او نورو مسایلو په اړه زده کوونکي خبرې وکړي او د بحث او افکارو د تبادلې ټول شرایط په پام کې ونیسي (۲ ماده، ۱۲مخ).

مناقشه د تدریس یوه ډېره مهمه وسیله ده، خو زده کوونکي باید داسې وروزل شي چې د بحث ټول اداب او شرایط په پام کې ولري، هغوی باید پوه شي چې په خبرو کې نوبت مراعات شي، ټول په یو ځل خبرې پیل نه کړي، هغه چا چې خبرې پیل کړې د هغه خبرې باید پرې او اخلال نشي. زده کوونکي هغه وخت په مناقشاتو کې ښه برخه اخلي چې خپل نظریات په ښکاره اظهار او وهڅول شي.

ج- اوربدل: د ښه اوربدلو عادات د ښو خبرو کولو له عاداتو سره نږدې اړیکې لري، لکه د افادې په بحث کې چې وویل شول، زده کوونکي باید د خبرو کولو پر وخت د خبرو کولو اداب په پام کې ولري، همدا خبر د اوربدو په برخه کې هم صدق کوي.په یوه لومړني ټولګي کې باید ښوونکي د څو قاعدو رعایت وکړي دغه قاعدې ډېرې لږې او ډېرې ساده دي چې لاندې توضیح کیږي:

- زده کوونکي باید مودبانه او په زړه پورې ډول سره د نورو خبرې واوري. زده کوونکي باید دا زده کړي چې په خپلو مناقشاتو کې د نورو له نظریاتو او افکارو څخه هم کار واخلي.
- زده کوونکي باید هڅه وکړي، چې د خبرو کوونکو هغه مهمه مفکوره په ښه ډول تعقیب کړای شي.
- زده کوونکي باید په خپل ځان کې د لټون او کنجکاوۍ یو عادت ته وده ورکړي یعنې وکولای شي چې د خبرو ځینې برخې ځان ته ثبوت کړي او دهغو په اړه نور توضیحات هم وغواړي.
- باید زده کوونکي د پوښتنو یا د خبرو کوونکو د پېښو (تقلید) په کولو دا وښیي چې دوی د خبرو لوري ته ځیر دي.

د- لیکنې (تحریري) افاده:

د لومړنیو تدریساتو پروګرام د موضوعاتو د لیکنې او تحریري افادې په اړه هم ځینې وړاندیزونه لري، چې د زده کوونکو د قرائت له کتاب څخه بهر دي او ښوونکي ته د کورنۍ وظیفې او له ټولګي څخه د بهر کارونو په اړه یوه ښه مفکوره ورکوي.

دغه پروګرام دا هم جوتوي چې د لیکنې له افادې سره د زده کوونکو د عادي کولو لپاره د تقریري افادې او وینا کولو اصول د بنسټ په توګه کېښودل شي، زده کوونکي باید د موضوعاتو په اړه لیکنه وکړي او مقالې ولیکي چې د دوی له پوهې سره برابرې وي.

د بېلګې په ډول زده کوونکو ته وخت ورکړل شي چې د خپل ښوونځي او د کورنۍ ژوند په اړه څه ولیکي او کله چې یو زده کوونکی د خپلو کتنو پایله لیکي، باید وهڅول شي چې دوی خپل شخصي احساسات او ابداعي کتنې په لیکنه کې ښکاره کړي (۲ماده، ۱۸مخ).

یوه بله موضوع چې له زده کوونکو سره ډېره مرسته کوي، په تېره د تاریخ په موضوع کې مهمه ده، هغه داده چې زده کوونکي خپل ځان د یوه ټاکلي شخص په توګه فرض کړي او بیا خپل اوصاف جوت کړي، چې

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ډول دتاریخ په اړه د زده کوونکو زده کړه پیاوړې کوي، د ملګرو لپاره د لیک لیکل یا د ناروغۍ د رقعې لیکل او نور هم زده کوونکو ته ډېر ګټور ثابتېدای شي، زده کوونکو ته باید د ښوونځي په دیوالي اخبارونو کې د لیکلو موقع ورکړل شي .که د لوړو ټولګیو زده کوونکي څه لیکي او هغه چاپ شي، بیا دغه چاپ شوې لیکنې د ټیټو ټولګیو زده کوونکو ته وښودل شي، دوی ډېر هڅیږي او د دواړو سویو زده کوونکو ته ګټورې دي. په دې ډول د ښوونې او روزنې له پروګرام څخه بهر فعالیت هم ډېر اغېزمن وي او د ژبښوونې په برخه کې ور باندې تاکید شوی. ځینې ښوونکي ممکن پوښتنه وکړي چې موږ د قرائت (لوست) کتاب په بشپړلو مکلف یو ، د نورو فعالیتونو لپاره وخت نشته، خو باید وویل شي چې د لوست کتاب یوازې یوه وسیله یا اله ده چې ځینې وخت هغه ته مراجعه کېدای شي (و ماده، ۹ مخ).

د تفتیش او نظارت تعلیماتنامه د یوه ښوونکي ځانګړنې داسې تعریفوي: یو ښه ښوونکی دې د خپل زده کوونکي توافق او علایق په نظر کې ونیسي او د زده کوونکي پخوانیو تجربو او زده کړو سره دې نوې زده کړې او دنیویو تجربو اړیکې ټېنګوي . یو ښه ښوونکی له ضعیف ښوونکي څخه د زده کوونکي او ښوونکي ترمنځ له پوښتنو څخه هم پېژندل کېدای شي او بله دا چې ښه معلم د تختې، درسي وسایلو، نویو لغاتونو، چارټونو، رسمونو او له نورو څخه هم پېژندلای شو، چې هغه څرنګه کاروي او څرنګه زده کوونکو ته دموضوع په اړه مثالونه ورکوي.

نو ځکه ویلای شو چې د تفتیش او نظارت هییات یوازې د لوست کتاب له مخې پرېکړه نه کوي، بلکې په خپل قضاوت او پرېکړه کې د وسایلو کارول، نقش، چارټونه، مناقشات، د درس طریقې او نور هم په پام کې نیسي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

د زده کوونکو ترمنځ فردي توپيرونه او په دې برخه کې د ښوونې او روزنې داصولو دريځ

ښوونکو ته دا موضوع روښانه ده چې زده کوونکي ټول په يوه سويه نه دي، بلکې يو له بل سره توپير لري. په يوه ټولګي کې يو شمېر کمزوري زده کوونکي هم وي، چې د ښوونکي زياتې پاملرنې ته اړ وي. په همدې ټولګي کې يو شمېر ذکي زده کوونکي هم شته چې بايد ښوونکي هغوی وهڅوي او بوخت يې وساتي. اوس پوښتنه داده چې يو ښوونکی څرنګه کولای شي د يوه ټولګي د ځلوبښتو يا له هغو زيات شمېر زده کوونکو سره خپل پلان په بېلا بېله توګه پر مخ بوځي؟ دا هدف په دې ډول ښه ترسره کيږي چې ټولګی په ګروپونو ووېشل شي. د بېلګې په ډول ټولګی په دوو ګروپونو وېشلای شو، يو يې ذکي زده کوونکي بل يې کمزوري کيدای شي. څلورم ټولګی داسې زده کوونکي وي، چې د هغوی د لوست سويه له دريېيم ټولګي سره برابره وي، داسې هم کيږي چې په څلورم ټولګی کې داسې زده کوونکي وي چې د لوست سويه يې د پنځم او ان له شپږم ټولګي سره برابره وي، نو ښوونکي کولای شي د ذکي زده کوونکو لپاره نور مواد لکه اخبار او مجلې هم بېلې کړي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرور نه ده، چې له زده کوونکو سره عيناً لکه د لويانو په شان له بسيط څخه د مرکب خواته پر مخ ولاړ شو ، بلکې د کوچنيانو ذهن له لويانو سره توپير لري يعنې د اشياوو د استعمال طرز له ساده څخه د مرکب خواته پر مخ نه بيايو ، بلکې مهمه داده چې د زده کوونکو فردي مينې او علاقمندۍ ته پام وساتو ، له هغه څه سره چې زده کوونکي مينه لري د هغو اجرا وروسته هېڅ ستونزمن کار نه دی، کوم شی چې زده کوونکي مايوس او ستومانه کوي هغه د ده د خوښې پر خلاف، د نورو له امر سره سم او په نه پوهېدل شويو کارونو اړ ايستل دي. زده کوونکي د بېلابېلو قابيليتونو په لرلو ښوونځي ته راځي، ښوونکي بايد د زده کوونکو دا استعدادونه وپېژني او هغوی وروزي (د ه او ۲ مادي څخه، ۵۱مخ).

اروا پوهانو کوچنيان په بېلا بېلو برخو وېشلي، خو ډېره مهمه خبره داده چې ښوونکي بايد خپل زده کوونکي وڅېړي او له ځان سره وسنجوي چې څرنګه هغوی په زده کړه کې وهڅوي او مرسته ورسره وکړي.

ذکر شوی پروګرام دا هم روښانه کوي چې ليک او لوست بايد د زده کوونکو له روحي غوښتنو سره برابر وي. لومړنی ليک لوست بايد له ساده جملو او کلمو څخه پيل شي، ور پسې تحليلي او ترکيبي جملې او کلمې زده کړای شي او ورو ورو د ليک لوست قابليت رامنځته کړي او وده ورکړي (۲ماده، ۷مخ).

دا پروګرام دا هم وايي هغه جملې او کلمې چې په زده کوونکو زده کېږي، بايد د هغوی له فکري سويې سره سمون ولري (جيم ماده، ۸ مخ).

ددې لپاره چې زده کوونکي يوه جمله ډېر ژر ولوستلای شي، بايد هغه ښه وپېژني. زده کوونکي ته د يوې جملې د پېژندلو لپاره يوازې د حرفونو پېژندنه کافي نه ده، بلکې د کلمې ښه بايد څو څو ځله وګوري او دا کلمې په بېلا بېلو جملو کې تکرار شي، چې هغه ښه وپېژني . وچ او تش تکرار کومه ګټه نه کوي بلکې هسې وخت ضايع کوي، تکرار بايد له ډېر دقت سره يو ځای وي چې له هغه تکرار څخه يوه اغېزه رامنځته شي. له لوست څخه مقصد دادی چې پر هغه څه پوه شو ،چې ليکل شوي دي (۱ماده، ۹ماده).

هغه څه چې زده کوونکي يې ليکي بايد د زده کوونکو د ژوند له چاپېريال څخه غوره شوي وي او ښوونکي ددې زمينه او وسيله برابره کړي، چې د زده کوونکو ذهن په کار واچوي او ورو ورو د زده کوونکو فکري وده پياوړتيا ورکړي .

کله چې موږ پورته مواد څېړو ، نو په هغو کې له ښوونکي څخه دا هيله کېږي، چې اروايي پرنسيپونه تر کار لاندې ونيسي. دغو موادو د زده کوونکو د ودې او نمو او د ښوونې او روزنې له قوانينو سرچينه اخيستې ده. د ښوونې او روزنې پرنسيپونه دادي:

۱. کوچنی هغه څه ډېر ژر زده کولای شي چې مينه او علاقه يې ورسره وي.

۲. کله چې کوچنی د زده کولو وړ شي او دهغې موخې ترمنځ اړيکو باندې پوه شي کومو ته چې دی غواړي ځان ورسوي، نو زده کړه ډېره ښه پرمخ بيايي.

۳. يو کوچنی هغه وخت هم ډېره ښه زده کړه کوي، چې د زده کړې څېزونه پرلپسې په دوامداره ډول وکاروي.

۴. کله چې يو کوچنی د خپلو موخو او هدفونو په ټاکلو کې برخه ولرلای شي هم ډېر ښه زده کړه کولای شي.

۵. يو زده کوونکی هغه وخت هم ډېره ښه زده کړه کولای شي، چې د هغه زده کړې د ده له پخوانيو او اوسنيو تجربو سره ډېرې ښې اړيکې ولرلای شي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶. همدارنګه یو کوچنی هغه وخت ډېره ښه زده کړه کولای شي، چې د زده کړې مساعد او مناسب ځای ورته چمتو وي.
۷. او په پای کې کوچنی هغه وخت ښه زده کړه کولای شي، چې د زده کړې په وخت کې ځانګړي توپیرونه او فردي اختلافات په پام کې نیول شوي وي.
جرسلدو ګیتس همدا خبره د خپل رونیزې اروا پوهنې کتاب په نهم څپرکي کې کړې. دغه کتاب د –زده کړې عمومي طبیعت تر عنوان لاندې لیکل شوی. په دې کې لیکل شوي چې: زده کړه په ډاډه ډول هغه وخت ډېره ښه ترسره کیږي، چې د زده کړې لپاره هیله او میل او د لرلو لپاره یې مینه موجوده وي او د زده کړې لپاره یو دلیل او هڅوونکې انګېزه او تشویق موجوده وي. هغه زده کوونکي چې لږې نمرې اخلي دا له دې امله چې هغوی د خپلې اوسنۍ اړتیا او زده کړې ترمنځ اړیکې نشي موندلای.
دوی فکر کوي هغه خوارۍ چې د ښوونکي له خوا پر دوی د زده کړې لپاره ترسره کیږي ټولې بې ګټې دي.
کتاب لیکي چې که د دندو سپارل زده کوونکي ته ګټه ونه لري، نو پرې دې ښودل شي چې زده کوونکي پخپله له خپلې اړتیا سره سم څه زده کړي او د کورنۍ دندې پر ځای د خپلې خوښې پر زده کړې باندې وخت تېر کړي. یعنې له څه سره یې چې مینه وي هماغه دې ولیکي او ودې لولي. د زده کولو د فعالیت اغېزمنتیا له یوې خوا د زده کوونکو په ودې پورې اړه لري او له بلې خوا د دوی په پخوانیو تجربو پورې هم اړه لري.
هڅونه د زده کړې یو لومړنی شرط دی، هڅونه د اهدافو او د ماشون د موخو په اړه کیږي، له پورته ټولو خبرو څخه څرګندیږي چې زده کوونکي له هغه څه سره چې زده کوي یې باید مینه ولري او د خپلې مطالعې او موخو ترمنځ اړیکې وموندلی شي، هغه تکرارولو ته اړتیا لري چې خپلې زده کړې په ذهن کې کېنوي، خو دغه تکرار باید بې مانا تکرار او د وخت ضایع کول نه وي، باید زده کوونکي ورځنی لوست له ورځنې ژوند سره مرتبط کړای شي، ځکه دغه لوست باید ده ته مفهوم پیدا کړي، یو کوچنی هغه وخت ډېره ښه زده کړه کولای شي چې د ده ښوونکي مهربانه او زړه سواندي وي، د ټولګي خونه نه ډېره توده او نه ډېره سړه وي، لوست باید د زده کوونکي له سویې سره برابر او کلمات یې د پوهېدو وړ وي. هغه مهمه خبره چې ښوونکي یې باید په یاد وساتي داده، چې کوچنیان د خپلو استعدادونو له مخې او د ودې او مهارت له مخې یو له بل سره ډېر توپیر لري.

اوربېدل

د اوربېدلو په اړه څوورړاندیزونه:
له دې کبله چې اوربېدل د ژبې د زده کړې لومړنی ار دی، نو لومړی به دا خبره وکړو چې څرنګه د اوربېدلو مهارت ته وده ورکولای شو، اوربېدل څرنګه اصلاح شي او ښه والی پکې راوستل شي؟ کوچنی غوږ نیسي چې بېلا بېل غږونه واوري، بیا هڅه کوي چې خپله هماغسې غږ زده او ویې کاږي. ماشوم له ښوونځي څخه څو کاله مخکې دا هڅې کوي، خو لکه څرنګه چې لیدل کیږي په ښوونځیو کې ډېره لږه هڅه کیږي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زده کوونکي په وضاحت خبرو کولو ته ځير کړای شي او دا چې زده کوونکي دې په اغېزمنه توګه اورېدو سره ځير کړای شي هېڅ پام نه دی شوی.
ښوونکي زياتره وخت وايي چې زده کوونکي غوږ نه نيسي يا پام نه کوي او داسې نور، نو په دې ډول زيات وخت د موضوعاتو تکرارولو ته ورکول کيږي او زيات وخت د هغو تېر وتنو په اصلاح کولو تېرېږي چې د سم غوږ نه نيولو او غلط فهميو له کبله پېښې شوې دي.
اورېدل د دې غوښتنه کوي چې زده کوونکي وپوهيږي، معنا دا چې په هغه ژبه پوه شي، د بېلګې په ډول موږ به په روسي ژبه خبرو ته غوږ نيولی وي يا به د يو چا په انګليسي ژبه خبرې اورو، خو تر څو په ذکر شويو ژبو ونه پوهيږو، هېڅکله د ويوونکي او اورېدونکي ترمنځ د ويلو – اورېدلو او پوهېدولو دايره نه بشپړيږي يعنې بايد پوهېدل موجود وي تر څو چې دا دايره بشپړه شي:

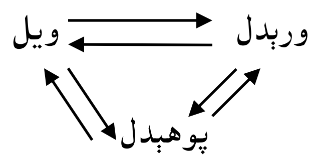

موږ تل په اورېدلو کې يوه موخه او هدف لرو، د بېلګې په ډول، موږ ځکه اورو چې پوه شو، معلومات مو زيات شي، په هدايا تو پوه شو، ان دا چې موږ د تفريح لپاره هم ځينې وخت له اورېدو کار اخلو، راډيو ته غوږ نيسو، هغه ټوک چې سندره وايي ورته غوږ نيسو، ټوک چې نکل تېروي غوږ ورته نيسو، چې دا وروستۍ بېلګې د تفريح لپاره د غوږ نيولو مثالونه وو. همدارنګه موږ له بېلا بېلو خلکو سره د اشنا کېدو په خاطر د اورېدلو له مهارت څخه کار اخلو. د ښوونکو د کورنۍ د غړو، له دوستانو او نورو سره زموږ ټولې اړيکې د افکارو د تبادلې غوښتونکې دي. هره ورځ زموږ زيات شمېر وخت په ويلو او اورېدلو تېريږي. په ټولګي کې د زده کوونکي له نيمايي زيات وخت په اورېدلو تېريږي، خو موږ بيا هم دې ټکي ته زيات پام نه کوو چې ډاډه شو ايا زده کوونکو په اغېزمن ډول واورېد که نه؟ اورېدل کومه بېله موضوع نه ده، بلکې د درسي موضوعاتو يوه برخه ده او په لوست کې ډېر ارزښت لري.
څه بايد وکړو چې د زده کوونکو د اورېدلو له مهارت سره مرسته وشي؟
١.بايد داسې يو څه ووايو چې د اورېدو ارزښت ولري.
٢.بايد ښه درسي پلان ولرو او د زده کوونکو پاملرنه او دلچسپي په نظر کې ونيسو.
٣. بايد زده کوونکو ته دغوږ نيولو په اړه يو دليل وړاندې کړو، يعنې اورېدو ته بايد يو هدف ولرو (د بېلګې په ډول د يو نکل له اورېدو غواړو څه زده کړو ؟).
۴.بايد هغه څه زده کوونکو ته ووايو (ور واوروو) چې هغوی په هغو د پوهېدو هيله ولري.
۵.بايد په کافي اندازه لوړې او واضحې خبرې وکړو، چې زده کوونکي يې واوري.
٦.بايد داسې کلمات وکاروو چې زده کوونکي پرې پوه شي يعنې د کوچنيانو د پوهې وړ وي.
٧.بايد په درسي ټولګي کې د اورېدو لپاره مناسبه وضعه موجوده وي:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف) له ټولګي څخه بهر غږ زوږ په ټولګي کې وانه وربېدل شي.
ب) د زده کوونکو چوکۍ باید راحت او مناسبې وي.
ج) د ټولګي هوا نه زیاته سړه او نه زیاته ګرمه وي.
د) ښوونکي دې هغې خواته نه درېږي، چې رڼا ورڅخه ټولګي ته رالوېږي.
دا وو د اورېدو په اړه ځینې وړاندیزونه، اوس به د دې سرچپه خبرې ته ځېر شو ، یعنې وبه ګورو چې زده کوونکي ولې غوږ نه نیسي.

د غوږ نه نیولو لاملونه:

۱.زده کوونکي د ښوونکي په خبرو نه پوهېږي.
الف) یا دا چې د هغه غږ پوره لوړ نه دی یا دا چې واضحې خبرې نه کوي.
ب) ممکن ښوونکي داسې کلمات وکاروي، چې زده کوونکي پرې نه پوهېږي او ښوونکي یې شرحه کوي هم نه.
ج) ممکن هغه مفکورې چې ښوونکي یې شرحه کوي، د کوچنیانو د سویې (د ټولګي او عمر له پلوه) لوړې وي.
۲. زده کوونکي له موضوع سره مینه نه لري، ښوونکي پوره اندازه هڅې نه دي کړې، چې موضوع زده کوونکو ته په زړه پورې کړي.
۳. له ټولګي څخه بهر خنډیز عوامل موجود دي، لکه لوړ غږ، زوږ، یا داسې په زړه پورې شیان چې کوچنیان د هغو د لیدو لېوال وي او دهغو خواته کتل ورته په زړه پورې وي.
۴.ځینې وخت کوچنیان دنورو شیانو په اړه سوچ کې ډوب وي.
۵.زده کوونکو هماغه یوه موضوع څو څو ځله له ښوونکي څخه اورېدلې وي، نو ځکه یې له بیا اورېدو سره مینه نه وي.
۶.دوی همدا موضوع تېر کال په لوست کې لوستلې وي.
۷.کله چې زده کوونکي ډاډه وي، چې ښوونکی بیا هم همدا موضوع تکراوي، نو په داسې حالت کې هم له اورېدو سره ډېره مینه نه ښیي.
۸.ځینې وخت زده کوونکي بېله ځانګړې مفکوره لري او له ښوونکي سره یې عقیده یو شان نه وي.
۹.ښوونکي کوم علت او موخه ورته نه وي څرګنده کړې، چې زده کوونکي یې له اورېدو سره مینه وښیي.

د یوه ښه اورېدونکي ځانګړنې:

۱.یو ښه اورېدونکی مودب وي او د خبرې کوونکي خبرې نه غوڅوي.
۲.ښه اورېدونکی غلی ناست وي بېځایه نه خوځیږي.
۳.ښه اورېدونکی د خبرو کوونکو د خبرو مهمه مفکوره تعقیبوي.
۴.ښه اورېدونکي د وینا په اړه له ځانه علاقه ښکاره کوي.
۵.ښه اورېدونکي ډېرې ښې پوښتنې کوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶.ښه اورېدونکي د ټاکلو ټکيو په اړه يو څه زيات شواهد غواړي.
۷.هغه څه چې ويل شوي څېړي يې او له حقيقت څخه لرې او مبالغه لرونکي مسايل له حقيقي مسايلو څخه په ښه ډول بېلولای شي.
د يوه ښه ښوونکي په توگه بايد په ياد ولرو چې د ټولگي دننه د نظم او نسق ساتلو لپاره بايد هېڅکله ښوونکي په لوړ غږ ناري ونه وهي، که زده کوونکي غږ زوږ جوړوي، نو ښوونکي دې ورو خبرې وکړي او هغوی دې پوه کړي، نه دا چې خپل غږ د زده کوونکو له غږ څخه هم اوچت کړي، په داسې حالت کې زده کوونکي اړ کيږي، چې غلي شي او دخپل ښوونکي غږ ته غېږ شي، که تاسو زده کوونکو ته کوم نکل لولئ او هغوی شور زوږ کوي، نو ښه به وي چې کتاب وتړئ او ورته ووايئ، چې تر هغو يې نه لولي تر څو دوی غلي نه وي او غږ مو وانه وري.

په بېلا بېلو ټولگيو کې د اورېدلو د مهارت د ښه کولو لپاره يو څو وړانديزونه

په لومړي ټولگي کې:
۱.زده کوونکي دې خپلې سترگې وتړي او غوږ دې ونيسي چې د څه شي غږ اوري.
۲.زده کوونکي دې د ښوونځي ميدان ته ووځي، څو شيبې دې غوږ ونيسي او ودې گوري چې څو ډوله غږونه اوري ايا دا غږونه توپيرولای شي او نومونه يې پېژني، لکه د موټر غږ، د چرگ غږ، د پسونو غږ، د لرگيو د ماتولو غږ او داسې نور.
۳.د سره ورته حروفو (ت او د ، ب او پ او نور و) د پېژندلو لپاره اورېدل.
۴.د يوې قافيې لرونکي کلماتو لوبه (د بېلگې په ډول داسې کلمه ومومي چې تور او نور غږ ولري).
۵.دا لوبه چې د يوه ژوي غږ وباسي او وپوښتي چې دا د څه شي غږ و ؟
۶.د هدایاتو څارل: ښوونکی، زده کوونکو ته وايي چې ښه ځير شي، بيا دې څو هدايات ورکړي او د درېيو کارونو ترسره کول دې ورته ووايي ، زده کوونکي دې دا کارونه په هماغه ډول چې ورته ويل شوي ترسره کړي. د بېلگې په ډول: زلميه وريرانيزه، زما له مېز څخه کتاب واخله او اخک ته يې ورکړه !
۷.هغه لوبې چې زده کوونکی يې په تفريح يا هغو ورځو کې چې اورښت وي او دوی بهر نشي وتلای نو دننه په ټولگي کې يې ترسره کوي:
الف: هر زده کوونکي ته د يوې ميوې يا يوه سابه نوم ورکړئ، بل زده کوونکی د نورو په کړۍ (حلقه) کې دريږي او دوه نومونه اخلي (گازره او انگور) اوس نو هغه زده کوونکي، چې همدا نومونه ورته اېښودل شوي ژر له خپل ځايه پاځيږي او بل يې پر ځای کېني، که يې دا کار په پوره چټکۍ ترسره نشو کړای او د دوی ځای هماغه زده کوونکي چې ولاړ دي ونيسي، نو هغه زده کوونکي چې نوم يې اخيستل شوی د هغه پر ځای په کړۍ کې دريږي او دوه نور نومونه اخلي، لوبه همداسې پر مخ ځي، په دې لوبه کې ليدل کيږي چې ايا زده کوونکي په ځير کی خپل نوم ته غوږ ږدي کنه؟
ب. يوه بله لوبه چې زده کوونکو ته به په زړه پورې وي،(ځم چې خپل نيکه او انا وگورم) نوميږي. دا لوبه يو زده کوونکی داسې پيلوي: زه ځم چې خپل نيکه اوانا وگورم، خپل بکس اخلي او وايي خپل د غاښو برس وړم. بل زده کوونکی هم عينې جمله تکراروي او يو څه پرې زياتوي، د بېلگې په ډول: خپل د غاښو

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

برس او بوټان ورېم. هر زده کوونکی رومبنۍ خبرې تکراروي او یوه بله پرې زیاتوي. که کوم زده کوونکی ونشي کولای هغه ټولې خبرې چې نورو کړي، تکرار کړي، ځینې یې هېرې کړي، نو دا زده کوونکی لوبه بایلي.

له لومړنیو ټولګیو څخه په پورته ټولګیو کې د اورېدلو د مهارت د تدریس په اړه ځینې وړاندیزونه:

الف: د سپورت په ساعتونو کې زده کوونکي کولای شي لاندینۍ لوبې ترسره کړي:

۱.زده کوونکي په دوو ډلو بېلیږي: دا هره یوه ډله یو د بل مخامخ دریږي، ښوونکی د یوې ډلې غړو ته جفت نمري او بلې ډلې ته طاق نمري ورکوي، لکه: (۲، ۴، ۶... او ۱، ۳، ۵، ۷، ۹... او نورې) بیا یوه کوچنۍ تیږه پر میدان داسې ږدي چې دواړو ډلو ته یو شانته نږدې وي، وروسته ښوونکی یوه جفته او یوه طاق نمره وایي له دواړو ډلو یو یو زده کوونکی چې همدا نمرې ورکړل شوي میدان ته ننوځي او هر یو هڅه کوي تیږه له میدان څخه واخلي او ډېر ژر خپل ځای ته ستون شي، پرته له دې چې مقابل لوری یې ونیولای شي. که مقابل ګروپ هغه زده کوونکی چې تیږه یې اوچته کړې ونیسي، نو نیول شوی زده کوونکی مقابل ګروپ ته ورځي. په پای کې چې هر ګروپ د زیات شمېر غړو لرونکی وي هغه وړونکی بلل کیږي، په دې لوبه کې باید زده کوونکي ډېر ځیر اوسي چې خپلې نومرې واوري.

ب.ښوونکی باید خپل درسي هدایات یو ځل، ورو، خو واضح ووایي. کله چې لومړی ځل ښوونکی دا کار کوي، نو زده کوونکي ته دا ښیي چې دوی باید ښه غوږ ونیسي، ځکه چې هغه یو ازې یو ځل خپل هدایات لولي او بیا یې نه تکراروي.

ج.د اورېدلو د مهارت د ارزیابۍ لپاره ښوونکی یو لنډ پرګراف لولي او بیا له زده کوونکو د هغه په اړه پوښتنه کوي، تر څو دا ښکاره شي چې زده کوونکو ددې پرګراف مهم ټکي یاد کړي کنه؟ دا ازموینه کېدای شي لیکلې بڼه یا د وینا په بڼه وي، د بېلګې په ډول دوه (ص) او (غ) سوالونه دي په دې برخه کې دې راوړل شي.

۵.کېدای شي چې یوه صنفي مناقشه په ټیپ ریکارډر کې ثبت او بیا یې زده کوونکو ته واوروو، بیا زده کوونکو ته وخت ورکوو چې په دغه مناقشه کې خپل فعالیت وڅېړي.

همدا رنګه ټیپ ریکارډر د ژبې په لوست کې ګټوره وسیله ده.

هـ.د زده کوونکو له خوا په څو جملو کې د بېلا بېلو غږونو تعریف.

د بېلګې په ډول، د امبولانس یا اطفایې غږ.

د منې د باد د لګېدو غږ چې ونې خوځوي. د ماشوم ژړا.

ز.زده کوونکي هڅونکي او پاروونکي غږونه څرنګه تعریفوي، د بېلګې په ډول د ماشومانو غږ د لوبو په ترڅ کې، د ملي اتڼ د نغمې غږ، د یوې مور غږ چې ماشوم ته یې اوروي.

ح.له زده کوونکو څخه وغواړي، چې راډیو واوري، په دې برخه کې یو رپوټ جوړ او بله ورځ یې له ځان سره راوړي. که ځینې پوښتنې زده کوونکو ته ورکول کیږي، نو ښه به وي چې دوی د راډیو اورېدونکي یوه موخه ولري.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظ ـ یو شمېر شفاهي هدایات زده کوونکو ته ورکړئ او وګورئ، چې دا ټول عملي کوي که نه؟ دا کار په هر ټولګي کې ممکن دی ، مثلاً وروسته تر یوه لوست دغه مناقشه ارزیابي کېدای شي:
ایا زده کوونکي په خبرو کولو کې نوبت رعایتوي؟ ایا مودبانه یې یو بل ته غوږ نیوه؟ ایا منطقي پوښتنې یې کولې؟ ایا ټولو غوښتل یو ځل خبرې وکړي او داسې نور.
موږ نشو کولای د اورېدو مهارت، لکه څرنګه چې ښایي ارزیابي کړو ، تر څو چې یو پرګراف زده کوونکو ته ونه لولو بیا ورپسې په دې اړه پوښتنې وکړو. د زده کوونکو له کتنې ښکاري چې دوی څومره په ځان کې د اورېدو مهارت روزلی؟ ځکه ددې عادت وده د دوی په زده کړه کې ارزښت لري. په پای کې باید ووایو چې ښوونکي هم باید د اورېدو ډېر ښه عادت ولري. هغوی باید زده کوونکو ته داسې ونه ښیي چې ګواکې ډېر بوخت دي او د هغوی د خبرو د اورېدو وخت نه لري چې زده کوونکي یې غواړي هغه ووایي او خپل ښوونکي ته یې واوروي. همدارنګه باید ښوونکي له خپلو زده کوونکو سره په دې اړه هم مرسته وکړي چې هغوی د غږونو له نړۍ خبر کاندي. زده کوونکي له موزیک څخه خوند واخلي او په زده کړه کې د اورېدلو له ارزښت څخه برخمن او با خبره شي او په پای کې باید ښوونکي، زده کوونکي هغو تجربو او فعالیتونو ته رهنمایي او وهڅوي، چې د اورېدو او د نورو اموزشي لارو چارو په برخه کې د تنقیدي طرز تفکر غوښتنه کوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم څپرکی

ژبښوونه

الف: ژبښوونه په لومړنیو ټولګیو کې:
د پوهنې وزارت د لومړنیو زده کړو پروګرام جوتوي، چې د لومړي ټولګي ټول تدریسي فعالیت لیکل او لوستل دي.(۱ ماده، ۷مخ).
لومړی ټولګی په حقیقت کې په ښوونځیو کې یو ډېر مهم ټولګی دی، نو ځکه باید ډېر ښه او تکړه ښوونکي دغه ټولګي کې درس ته وګومارل شي. دلته زده کوونکي لیک – لوست زده کوي، دلته زده کوونکي د خپلې ښوونې او روزنې د راتلونکې ودانۍ بنسټ ږدي. البته مور پوهېږو چې د لوست په اړه مورږ ډېرې ستونزې لرو، زیات شمېر لوی زده کوونکي ګورو چې د لوست پر وخت خپله ګوته پر کرښو کاږي، یا د لوست پر وخت خپلې شونډې خوځوي ددې لامل څه دی او ولې زیات شمېر وګړي په ګړندۍ او چټکه توګه لیک نشي لوستلای، څرنګه کولای شو ښه لوستونکي وروزو؟ کومه نیمګړتیا چې همدا اوس د لومړیو ټولګیو د لوست په کتابونو کې شته هغه د لوست په برخه کې د ستونزو لامل ده، د بېلګې په ډول که مورږ د خپلو لومړیو ټولګیو کتابونه د امریکا د لومړیو ټولګیو له کتابونو سره پر تله کړو، لیدل کیږي چې په امریکایي کتابونو کې د نویو کلماتو شمېر په منځني ډول (۳) او زمورږ د لومړي ټولګي د کتاب په پاڼه کې د نویو کلمو شمېر ۲۰ ته رسیږي. د امریکا د دوهمو ټولګیو په یوه پاڼه کې د نویو کلمو شمېر په منځني ډول ۲،۷ دی او زمورږ د کتابونو په هره یوه پاڼه کې ۳۸ نوي لغتونه دي. د امریکا د لومړي ټولګي د کتاب د پاڼو شمېر ډېر زیات دی، ځکه چې په هغه کې تکرار او مذاکرات زیات په پام کې ساتل

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي. په یوه څېړنه کې څرګند شول چې په دې برخه کې له اسانه لغاتو څخه د پېچلو لغاتو خواته کومه لړۍ او پوړۍ په پام کې نده نیول شوې، زیات شمېر لغات یو یا دوه ځله راغلي، په یوه لازم ډول نه دي تکرار شوي، ددغو کتابونو زیات شمېر لغات په کوچنیانو کې نه دي دود. د بېلګې په ډول د لومړي ټولګي د کتاب په لومړۍ پاڼه کې هغه لغات راغلي چې ډېر لږ معمول دي. د دوهم ټولګي کتاب په (۱) مخ کې د مولی، مخلوق، ادنی، اعلی، لایق، فقرا او داسې نور لغات راغلي، چې دا هم د دوهم ټولګي له سویې پورته دي(۱).

د لومړیو ټولګیو د لیکلو او لوست ډول باید د ماشومانو او کوچنیو زده کوونکو له روحیاتو سره برابر غوره شي، لومړنی لیکل او لوست باید له ساده جملو څخه پیل شي، وروسته ترکیبي او تحلیلي پر مخ ولاړ شي (**۲**ماده، **۷**مخ).

دلته مو وویل چې باید لیک لوست له ساده لغاتو او جملو څخه د پېچلو اومرکبو جملو او لغاتو پر خوا ولاړ شي، دا کار له موجودو کتابونو سره کېدونکی نه دی،خو دا چې کوم ښوونکی پوره اندازه نور مرستندوی درسي مواد ولري. په پیل کې فلش کارډونه ډېر ګټور دي، ښوونکی دا کارډونه جوړوي او ځینې کلمې په پنډ لیک پرې لیکي، که ښوونکی په انځور کښلو کې ماهر وي، کېدای شي د کارډ پر بل مخ رسم (انځور) هم وکاږي، چې هماغه کلمه افاده کړي، که دا له ډبلې قطعې یاله ډبل کاغذ څخه جوړ شي د څو کالو لپاره دوام کولای شي او په قوطیو کې ساتل کېدای شي. ښوونکی کولای شي ساده جملې پر توره تخته ولیکي او په هغو کې د نوي لوست نوي لغات وښيي، په دې ډول زده کوونکي کولای شي چې ښه تکرار وکړي، پخواني لغاتونه په یاد کې وساتي او بیا نوي لغات زده کړي، بې ځایه تکرار یوازې وخت ضایع کوي، تکرار باید له دقت او پوره ځېرتیا سره وي، ځکه دقت اغېزمن واقع کیږي (**۱۴**ماده، **۹** مخ).

که کلمات او لغات په بېلا بېلو شکلونو کې زده کوونکو ته وښودل شي ډېره ګټه لري، د بېلګې په توګه هم کارډ کې هم کتاب او هم عادي کاغذ او هم پر تخته، نو په دې وخت کې ډاډ مومو چې زده کوونکو ددغو کلماتو حقیقت درک کړی. په زیات شمېر ښوونځیو کې لیدل کیږي، چې زده کوونکي د کتاب کلمات په خپل ښوونکي پسی چې هغه یې قرائت کوي د وچ تکرار په بڼه لولي، بیا هم د خپل ټولګي له بل زده کوونکي اوري او همدا عمل څو څو ځله تکراریږي تر هغو چې هماغه مخ له یاده زده کړي، پرته له دې چې په معنا یې پوه وي. په دغه ډول زده کوونکو کې د دقت او پام کولو بد عادت روزل کیږي. د کلمو پر مفهوم تاکید کول ډېر ضرور دي، کله چې نوې کلمې په لوست کې راځي، ښوونکي د هغو معناوې له زده کوونکو څخه پوښتي او هغه نوې جملې چې هماغه کلمه پکې راغلې وي پکار وي. ممکن ښوونکی له زده کوونکو څخه داهیله وکړي چې نوې کلمې پخپله په جملو کې وکاروي دا د دې مانا لري چې ایا زده کوونکي د نویو لغاتو په مانا او کارولو پوه شوي که نه؟

---

(۱) په دې پرتلنه کې د افغانستان د لومړیو ټولګیو د بېلا بېلو دورو کتابونو وکتل شول او پورته ذکر شوې بېلګه د سویډن د موسسې له خوا پر ۱۳۷۲کال له خپرو شویو درسي کتابونو څخه غوره شوي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک –لوست دواړه یو ځلې زده کیږي، دا چې زده کوونکي نوې کلمې لولي، نو هغه لیکي هم. څرنګه چې یو نوی لغت په لیکنه کې ګوري او لولي یې، نو په دې پوهیږي چې دغه نوی لغت چیږې او څرنګه کارول کیږي او له کومو حروفو څخه جوړ دی.

په لومړي ټولګي کې درس او لوست ورکول د شیانو او سمبولونو (علامو) په اړیکو ډېر تاکید کوي، یعنې هغه علامې او سمبولونه چې له یوه شی څخه نماینده ګي کوي د (اس) کلمه په حقیقت کې یو سمبول دی، چې پخپله له اس سره هیڅ ورته والی نه لري.

خو موږ تل دا سمبول کارولی او د هغه په اوریدو داسې (ژوی) څیره ذهن ته را تداعي کیږي کله چې زده کوونکي دا لغت زده کړي، نو پوهیږي چې مانا یې یو ډول ځاروی دی.

له لوست څخه موخه او مقصد په هغو شیانو پوهېدل دي، چې لیکل شوي، نو ځکه باید د لومړي ټولګي زده کوونکي د کلماتو له پېژندلو پرته چې په جملو کې راغلي، د هغو پر مانا هم وپوهول شي او د هغې د بڼې په لیدو یې په مانا پوه شي او د کلمې مانا اخېستل باید د زده کوونکو عادت وګرځي(۱ماده، ۱۰مخ).

ښوونکي دې زده کوونکو ته دا وخت ورکړي چې جملې څو څو ځله وګوري چې بل ځل سم له لیدو سره هغه وپېژني، ښوونکی پر تختې لیکلو، په دیتو کاغذ د چاپولو، په فلش کارډونو لیکلو او نورو لارو دا موخه ترلاسه کولای شي. هغه کلمې چې زیاتې کارول کیږي باید څو څو ځله تکرار شي، دا کاز زده کوونکي د اعلاناتو له تختې، فلش کارډ، اخبار، د ټولګي د نورې تختې او د نورو له مخې زده کوي. هغه کلمې چې نوي زده کوونکي ته ور ښودل کیږي، باید د هغو مانا زده کوونکي ته ور وپوهول شي. په ورځني ژوند کې موږ ځینې کلمات او اثار په لوړ غږ لولو، ځینې په ورو له ځان سره لولو. هغه ډېر معمول لوستل چې موږ یې کوو همدا ورو اوبې غږه لوستل دي، نو ښوونکی دې زده کوونکي په ښوونځي کې په دواړو وروزي هم په لوړ غږ لوستل او هم په ورو لوستل. ذکر شوي موضوع ډېره ضروري ده ځکه وروسته وروسته وګړي اړ دي چې ورو مطالعه وکړي او له لیکلي پراګراف څخه مانا واخلي، لکه د اخبار او مجلو لوستل، نو زده کونکي باید په ورو (خموشانه) لوست هم روږدی شي. دلته د بېلګې په ډول د سویډن کومېټې د دوهم ټولګي لپاره د پښتو د قرائت د (۳۰) مخ لوست چې د باغ تر سرلیک لاندې دی را اخلو، درسي پلان داسې پرمخ بوځي:

۱ـ نوي لوست ته د زده کوونکو مینه راوپاروي، زده کوونکي وهڅوي چې د ۳۰ مخ انځور ته په غور ځیر شي او د هغه په اړه مناقشه وکړي. په انځور کې څه ګوري؟

کوم ډول ونې او سابه لیدل کیږي ... څو پوښتنې وکړي او دوی د باغ په اړه سوچ کولو ته وهڅوي، په دې ډول د ساینس موضوع هم د قرائت په لوست کې راتلای شي، په انځور کې د کال کوم وخت ښکاري؟ ولې اوړی پکې ښودل شوی؟ په اوړي کې هوا څنګه وي؟ په اوړي کې څه اغوندو ... البته دا هڅونه دې صرف څو شېبې وخت ونیسي.

۲ـ بیا لوست ادامه پیدا کوي او بیا د نویو لغاتو پېژندنه راځي. په مناقشه کې زده کوونکي د روغتیا، نارنج، پالنه او نورې دا ډول کلمې چې ممکن نوې وي تکرا ایږي، بیا همدا لغات پر تخته ولیکي، ممکن ددې لپاره فلش کارډونه وکارول شي، څو داسې جملې چې همدا لغات پکې راغلي وي او ور لاندې کرښه وکاږي، ممکن ښوونکی د باغ یو څو نور انځورونه هم راوړي، بیا له زده کوونکو وغواړي چې دوی خپله

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیني نوې جملې جوړې کړي، په دې ډول د ذکر شویو نویو لغاتو مانا د زده کوونکوپه ذهن کې کېني ،مثلاً دا باغ دی ، که کومه ونه وچه شوې وي د هغې پر ځای نوي نیالګۍ کینوي، باغونه – ډېره پالنه غواړي... او داسې نور(۱)
یوه نوې کلمه غوره کړئ او له زده کوونکو څخه وغواړئ، چې هغه ولولي، نور دې هم هغه تکرار کړي. دا کار د ټولو نویو لغاتو په اړه وکړي، نوې جملې په تخته هم تکرار کړئ.
۳. په درېیم ګام کې د اوار (خموشانه) لوست هدایت ورکړئ، د بېلګې په ډول له زده کونکو څخه هیله وکړئ چې ۳۰-۳۱ مخونه له ځان سره ورو ووایې او د هغې پر مطلب باندې ځان پوه کړي.
۴. په څلورم ګام کې زده کوونکو ته دنده وسپارئ، چې همدا لوست پرته د شونډو له خوځولو او د ګوتو له حرکت او د کرښې له تعقیبولو ولولي یعنې په سترګو یې ولولي او کلمې دې نه تلفظوي . کله چې زده کوونکي هر یو خپل لوست پای ته رسوي ارام دي کېني چې نور یې هم پای ته ورسوي.
۵. و دې ګوري چې زده کوونکو له هغه څه څخه چې تاسو ورنه پوښتنه کړې وه څه زده کړل، د باغ په اړه په څه پوه شوي، دوی به د ځواب ورکولو لپاره لاس اوچت او په وار به خبرې کوي، دا به ښکاره شي چې رښتیا هم دوی لوست زده کړی دی ؟
۶. په لوړ غږ لوست – په شپږم ګام کې ښوونکی دا څېړي چې د زده کوونکو څومره د لوست مهارت ښه شوی.
۷. زده کوونکو ته وخت ورکړي چې لوستل شوی لوست په لیکلو تمرین کړي، ممکن زده کوونکي نوي لغات پخپله کتابچه کې یادښت کړي او له تختې څخه جملې په کتابچه کې ولیکي دا ټول کارونه ګټور او د درسي پلان اجزا دي.
۸. مذاکره – په راتلونکې ورځ کې د تیر درس کلمات مذاکره کړي او وګوري چې د پرون لوست کلمات د دوی په ذهن کې پاتې دي او پروني لوست له نوي لوست څخه مخکې ځغلنده تکرار کړي.
په عمومي ډول پورته پلان یو ښه پلان دی، لاندې موږ د یوه ښه لوست پلان ذکر کوو.
۱. د زده کوونکو د علاقې جلبول.
۲. په بېلا بېلو بڼو د نویو لغاتو او جملو راوړل او لیکل.
۳. د لوست ورو او خاموشانه لوست.
۴. په زده کوونکو د نوي لوست لوستل پرته د شونډو له حرکت څخه.
۵. له زده کوونکو څخه ځینې پوښتنې کول چې رښتیا هم په لوست پوه دي که نه؟
۶. په لوړ غږ د لوست تکرارول.
۷. په راتلونکې ورځ کې د پروني لوست تکرار.
لکه څرنګه چې وکتل شول ښوونکی دې هڅه وکړي چې زده کوونکو ته نه لولي او تر هغو پورې چې زده کوونکي ورو نوی لوست ونه لولي په لوړ غږ د نوي لوست ویلو اجازه نشته، که په نوي لوست کې پېچلي لغات او جملې وي، نو ښوونکی هغه د پورته پلان په دوهم پړاو کې حل کوي، نو ځکه په لوړ غږ

(۱) دلته د بېلګې لپاره د پښتو لوست د دوهم ټولګي درسي کتاب (۳۰-۳۱) مخونه، غوره شول تر څو موضوع روښانه شوې وي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره لوستلو ته کوم دلیل نشته . که ښوونکی پخپله لوست په غږ سره لولي او زده کوونکي د ګوتو په حرکت یا د سترګو په واسطه هغه ورسره تعقیبوي، د هغوی ټوله مینه او پاملرنه له منځه ځي. په دې ډول دوی د لوست په مانا اومفهوم هم نه پوهیږي، خو که ښوونکی غواړي د لغاتو تلفظ اصلاح کړي په پای کې کولای شي مربوطه جملې په لوړ غږ هم ولولي.
استثنأ :
صرف په پورته پلان کې منظومې توپېر لري، چې دا ښوونکي په لوړ غږ لوستلای شي ځکه په شعر کې ځینې کلمې شته چې پېچلې وي، تلفظ یې مشکل وي او په لوړ غږ د هغو لوستل د هغو ادبي ښکلا هم زیاته او د پاملرنې وړ ګرځوي او موزون کلام نور هم خیال انګېز او ښکلی کیږي، خو که ښوونکی د ښه غږ لرونکی او په ښه شکل یې ولولي، نو زده کوونکي ډېر هڅیږي او دا کوښښ کوي چې شعر او منظومه هماغه ډول ولولي او په پای کې له ادب سره مینه پیدا کوي او د نورو اشعارو او منظومو په لوستلو هم پیل کو

څلورم څپرکی

لیکل

د لیکلو فعالیت د مورنۍ ژبې په هماغه لومړني لوست کې پیلیږي. زده کوونکي د کلماتو لیکنه پر تخته وینې او له لیکلو سره اشنا کیږي. په پیل کې زده کوونکي ممکن لیک په هوا په ګوته یا د لاس په اشاره ولیکي، ممکن لیکنه پر میز ولیکي یا عیناً یې انځور کړي چې دا انځورول د بشپړ لیک مانا نه لري، وروسته زده کوونکو ته دنده ورکول کیږي، چې زده کړی لوست په خپلو کتابچو کې ولیکي، څه موده وروسته ښوونکی ساده کلمې د املا په بڼه ورته وایي، ورو ورو دوی لیکل زده کوي، همدارنګه کورنۍ دندې ورکول کیږي چې د دوی د لیکلو مهارت لوړوي. د پوهنې وازرت پروګرام د لیکلو په اړه زیات شمېر مطالب لري ان دا چې د حسن خط مضمون ته پکې ځای ورکړل شوی. زده کوونکي باید دا وړتیا ومومي چې د لوست وړ واضح او ښه خط په اسانۍ سره ولیکلای شي او لیک یې پوخ او ښکلی وي(الف ماده، ۲۰ مخ).
ښوونکی باید تل هڅه وکړي چې تر ممکنه حده پر تخته ښکلی او د لوستل کېدو وړ لیک وکړي، ځینې وخت په خط کش سره د تختې په څنډه کې د کوچنیو کرښو ایستل د لیک په ښکلي کولو کې مرسته کوي، زده کوونکي د ښوونکي لیک ځان ته یوه بېلګه بولي او د هغه له مخې یې زده کوي، نو ځکه باید ښوونکی ډېر ښکلی خط ولري او لیک یې پوخ وي، کله چې زده کوونکي دې حد ته ورسیږي چې پخپله وکولای شي

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمات ګډ کړي، جملې ور نه جوړې کړي، نو دوی باید د نکلونو په لیکلو پیل وکړي او له خپله ځانه مقالې او پروګرامونه ولیکي، نه دا چې صرف د ښوونکي پر املا بسنه وشي. د لومړنۍ دورې په پای کې باید زده کوونکي د لیک برخه کې پوره مهارت ولري او په اسانۍ او چټکۍ لیک ولیکلی شي.

زموږ موخه داده چې زده کوونکي دې لیک لیکل په هماغه بڼه چې لویان ورته اړتیا لري زده کړي، دوی باید دوستانو او خپلوانو ته لیک ولیکلای شي، پر پاکټ یې پته ولیکلای شي، فورمې ډکې کړای شي، عرض پاڼه، حواله، رسید او ساده یادښتونه ولیکلای شي.

لومړی ټولګی:

په لومړي ټولګي کې د زده کوونکو د لاسونو عضلو هومره چې اړ دي وده نه وي کړې، نو په ښکلي او پوخ لیک د کلماتو لیکل ورته ګران وي، نو ښه به وي دوی ته لږ څه پنډ پنسلونه او داسې کاغذ، چې لیکې یې سره لرې وي ورکړل شي، چې حروف لږ څه لوی او په اسانۍ وربانديې ولیکلای شي. تر لیکلو مخکې زده کوونکي یو شمېر لاربښوونو ته اړ وي: که زده کوونکو د وړکتون یوه دوره تېره کړې وي، نو هلته یې په رنګه پنسل رنګول زده وي او یو شمېر انځورونه رسمولای شي دا د ګوتو په کارولو د قلم نیولو او په نورو مهارتونو کې مرسته کوي. په پیل کې ممکن زده کوونکي حروف په هوا کې صرف انځور کړي او پنسل په لیکنه وڅرخوي، ممکن په خاورو او شګویي ولیکي، پر تخته هم لیکل وکړي، نو دا ټولې لیکنې د دوی لومړنۍ لیکنې او د انځورونو بڼه لري، په ښه ډول لیکل ورته ګران دي، نو ښوونکی باید د زده کوونکي استعداد ته ځېر وي، ځکه د یوه شخص استعداد د هغه د کار په پرمختګ کې ډېر اغېزمن وي، ښوونکی چې په لیکلو او غلط لیکلو کې مرسته کوي او اصلاح کوي یې، زده کوونکي مینه ښیي چې څه ولیکي چې ده ته مفهوم ولري، لکه دده خپل نوم. که دی اړ اېستل شي چې زیات شمېر حروف نقل (کاپي) کړي، نو د لیکلوپه برخه کې یې مینه کمیږي، ځکه دی هغه څه غواړي چې ده ته مفهوم ولري، دی ډېر مشق او تمرین ته هم اړ دی، چې دا ټول باید په پام کې ونیول شي. لیکل په تمرین او د زده کوونکو په ودې ښه کیږي او پر مخ ځي، لیکل یو د ځنډه مهارت دی، دا په یوه اونۍ، یوه میاشت ان په یوه کال کې نه زده کیږي . اروا پوهان وایي چې کیڼ لاسي زده کوونکي په زور هرومرو په ښي لاس باندې لیکلو ته مه اړ باسئ، ځکه د لیک د ځنډني او خنډني ډک پړاو لامل ګرځي ان دا چې ممکن زده کوونکي د ژبې له ستونزې سره مخامخ شي، لکه ژبه بندېدل یا د ژبې لکنت (د ژبې ګوډتیا)، خو ورو ورو دې وهڅول شي چې له ښي لاس څخه کار واخلي دا یې په ګټه ده، ځکه چې ډېر شمېر سامانونه د ښي لاسو خلکو لپاره جوړ شوي، چې په کیڼ لاس نشي نیول کېدای، که زده کوونکي کیڼ لاسي وي، نو کاغذ باید کیڼې خواته ورېب (مایل) ونیسي، نو ښوونکي دې وګوري چې هغه په صحیح ډول ېدي او کنه؟

په لیکلو کې ځینې د پام وړ ځانګړتیاوې:

۱. باید ټول حروف په لیکلو کې په یوه بڼه (متحد الشکل) وي.

۲. وضاحت: لیکنه باید واضحه وي.

۳. لیک باید صفا او ښکلی وي.

۴. چټکوالی او اساني پکې وي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید په یاد ولرو چې لیکل هغه وسیله ده چې یو وګړی خپله مفکوره او عقیده د هغه په وسیله نورو ته بیانوي، نو که د لیکلو طرز ډېر ښه وي زده کوونکي له هغه سره ډېره مینه ښیي، نو کله چې مینه او دلچسپي وي، هغه ډېر ژر او ښه زده کیږي.

په لومړیو او دوهمو ټولګیو کې د لیکلو د مهارت وده او د هغې لارې چارې:

باید لیکلو ته د زده کوونکو مینه وپارول شي، له زده کوونکو سره باید مرسته وشي چې د خپل نوم لیکل زده کړي، هغه په خپل میز ولیکي، د خپل کتاب پر پوښ یې ولیکي، په هغه کوټ بند یې ولیکي، چې خپلې جامې پرې زړوي او د هغه انځور لاندې چې ده کښلی خپل نوم ولیکي... ښوونکی باید هغه اړتیاوې چې موږ لیکلو ته اړ یو زده کوونکو ته وښیي تر څو زده کوونکي د لیک په اړتیا او موخه پوه شي. د بېلګې په توګه ځینې مهم خبرونه دې پر تخته ولیکي، د ورځې نېټه دې ولیکي، د نورو زده کوونکو نومونه دې ولیکي، د لایقو زده کوونکو نومونه دې ولیکي او بیا دې زده کوونکي د هغو لوستلو ته راوبولي، باید له زده کوونکو سره مرسته وشي هغه ستونزې چې په لیکلو کې لري حل او لرې شي، ښوونکی باید د هغوی ستونزې وپېژني او په خپله شخصاً هغه حل کړي او له هغوی سره دې مرسته وشي چې املایي کلمې او جملې جوړې او ښې ولیکي، نوي لغات ولیکلای شي او خپله مفکوره ولیکلای شي. دوی باید ودې ته چمتو شي. هغوی ته دې وښودل شي چې سم کیني، لږ څه دې مخ خوا ته ځان کوږ کړي بیا دې لیکنه پیل کړي، دومره دې هم نه کړوپیږي چې پزه یې پر پنسل یا کاغذ ولګیږي، خپلې څنګلې دې پر مېز کېږدي، خپل رنګ دې ځان ته نږدې کېږدي، چې هغه ورنه چپه نشي، کاغذ دې ډېر ښه مخې ته کېږدي او داسې نورې مرستې او لارښوونې. په هره اونۍ کې دې یو ځانګړی وخت لیک ته وټاکل شي چې ښکلی، چټک او واضح لیک پکې زده شي، زیات لیدل شوي چې زده کوونکي د لیکلو په برخه کې خپلې کورنۍ دندې پر مخ نه بیایي، د هغوی املایي غلطۍ نه اصلاح کیږي او د لیک ښکلا ته پام نه ساتل کیږي، نو تر هغو چې د لیک لپاره بېل وخت ونه ټاکل شي، یوازې د قرائت، تاریخ، جغرافیې، املا او د نورو مضامینو په وخت کې نشي زده کېدای او نه وده موندلای شي.

لنډیز:

۱ـ لیکل باید له داسې حالت څخه پیل شي چې زده کوونکي ته هدف او مفهوم ولري، لکه پر انځور کړي رسم باندې یې د نوم لیکل.

۲ـ زده کوونکي باید د لیکلو له مشق او تمرین څخه مخکې په تحریري بڼو بلد شي، د ښوونځي په لومړیو ورځو کې ښوونکي کولای شي چې د میاشتو نومونه زده کوونکو ته ولیکي، د زده کوونکو نمونه ولیکي، د هغو کارونو لیکل پر تخته ولیکي، چې په هغه ورځ باید ترسره شي، ځکه چې زده کوونکي باید په دې پوه شي چې د ښوونکي لیکل شوې کرښې مانا لري او هره لیکنه یوه مانا لري او کرښې او لیکنه په حقیقت کې علامې دي.

۳ـ په لومړیو وختو کې له زده کوونکو څخه د بریالیتوب ډېره هیله نشي کېدای، هغوی ته باید لومړی وخت ورکړل شي چې صرف د تختې له مخې د ښوونکي لیکنې نقل (کاپي) کړي، ځینې زده کوونکي د نورو پر تله په چټکۍ پرمخ ځي، خو ښوونکي باید له فردي توپیرونو خبر وي.

۴ـ زده کوونکي باید وهڅول شي چې له خپله ځانه لنډ نکلونه ولیکي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. باید له هرې لارې ګټه واخیستل شي او زده کوونکو ته حروف ور وپېژندل شي، لکه لیدل، تعقیبول د کرښو، تلفظ، په ګوته یا په قلم پر کاغذ د حرف تعقیب، له اواز سره لیک، له کلمې سره پر تله کول او داسې نور او بیا هره نوې کلمه تر هغو په زده کوونکو تکراراً تلفظ او ولیکل شي چې ډاډه شو پرته له دې چې اصل موډل ته وګوري هغه له یاده لیکلای شي.
۶. په یوه اونۍ کې باید بېلا بېل وختونه د لیک لپاره بېل کړای شي او په هر لوست کې چې د هر مضمون وي د لیک ښکلي کولو ته پاملرنه وشي.
۷. د زده کوونکو د لیک د لیکنې پر وخت باید د لیکلو کرښو، فاصله، وضاحت، ښکلا، تنظیم اونورو ته پام وشي.
د دغو ټولو پورته ذکر شویو اصولو او اړونو د ښه ترسره کولو لپاره د بېلګې لپاره د افغانستان لپاره د سویډن کومېټې له خوا خپاره شوي د لومړي، دوهم او درېیمو ټولګیو د لوست کتابونو د لمن لیکونو تمرینونه، هدایات او یادښتونه، چې زیات شمېر یې د ښوونکو لپاره هم دي ډېر ګټور بولو، هغه دې ټول په پام کې ونیسي. پر زده کوونکو دې تطبیق او له نوي درس څخه مخکې دې د هغه د اجرا ډاډ ترلاسه شي.

پېنځم څپرکی

په لومړینو ټولګیو کې د خبرو او افادې قوه

ښوونکی باید ددې خبرې په ارزښت ښه پوه وي، چې زده کوونکو ته باید له هماغه لومړي ټولګي څخه د نظر څرګندولو، خبرې کولو او موخو ښودلو وخت ورکړل شي، ځکه له هغه څخه ښوونځي ته له راتګ څخه ثلور کاله مخکې هر وخت د خبرې کولو هېله شوې، خو اوس اړ کیږي چې په ټولګي کې غلی کیني، نو دا ورته درونده تمامیږي، هغوی اړتیا لري چې خبرې وکړي او خپل نظریات څرګند کړي. یو ښه ښوونکی له هماغه لومړي ټولګي څخه زده کوونکي په دې روږدي کوي، چې مخکې له خبرې کولو خپل لاس اوچت کړي او اجازه واخلي، د خبرو په پر مهال دې نوبت په پام کې ولري، د بل د خبرو پر وخت باید په درناوي خبرو ته غوږ ونیسي. یو بد میلان چې ان په لویانو کې لیدل کیږي دادی، چې غواړي ټول په یوه وخت کې خبرې وکړي او هر یو غواړي له بل څخه په لا لوړ غږ خبرې وکړي، دا کار په ټولګي کې د ننه دمناقشاتو پروګرام له ستونزو سره مخامخولای شي، خو منظم مناقشات د ډېرې ښې روزنې بنسټ جوړوي، هېڅ جرګه، غونډه او مجلس تر هغو نشي جوړېدای تر څو د خبرو نوبت په پام کې ونه نیول شي، ښوونکی دې د

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زده کوونکو اړتیا خبرو کولو ته په پام کې ولري او دغې اړتیا ته ځواب ووایي اوتسکین ورکړي، یعنې یوه موضوع غوره شي بیا دې زده کوونکي د هغې په اړه خبرو او مناقشې ته په نوبت وبلل شي او زده کوونکي دې وهڅول شي، چې د افادې قوه ښه وروزي، مناسبې کلمې وکاروي او په طبیعي بڼه خبرې وکړي، هڅه دې وشي چې د زده کوونکو خبرې غوڅې نه کړو. ځینې ښوونکي ټول لیک لوست زده کړي او ښوونه روزنه صرف د درسي قرائت او کتاب متن پورې تړي، دوی صنفي مناقشې ته نه وخت ورکوي او نه ارزښت ورکوي، یوازې کتاب په زده کوونکو حفظوي، هغوی وېره لري چې د زده کوونکو پوښتنو ته به ځواب ونشي ویلای، نو ښوونکی باید په پرلپسې ډول مطالعه وکړي چې له ورځنیو پېښو څخه خبر وي، که ښوونکی سره له دې هم کومې پوښتنې ته بې ځوابه شو، نو په صداقت او صراحت دې ووایي چې نه پوهېږم، خو بله ورځ به معلومات حاصل او ځواب راوړم او دادې وښیي چې په نړۍ کې هېڅوک په ټولو خبرو نه پوهیږي، ان دا چې زده کونکي دې ټول دغې پوښتنې ته راووبولي او ورته ودې وایي چې دا خو ښه پوښتنه ده او د کورنۍ دندې په ډول دې هغوی ته وسپاري، مقصد دا چې د زده کوونکو د پلټنو او کنجکاوۍ حس باید وپارول شي، ځینې وخت ځینې پوښتنې څو څو ځوابونه لرلای شي او ممکن هر زده کوونکی یې په بېلې بېلې نظریې وړاندې کړي، نو زده کوونکو ته دې وښودل شي چې هر څوک حق لري د یوې موضوع په اړه بېلا بېل نظرونه ورکړي دا د ښې روزنې یو بل ارخ دی، خو شرط دادی چې له موضوع څخه بهر نه شي او په بې ارزښته خبرو وخت ضایع نه کړي، دا ډول زده کول او تجربې د زده کوونکو په راتلونکي ژوند کې غوره اغېزه لري.

په لوړو ټولګیو کې افاده او خبرې کول :

لکه چې وویل شول په لومړنیو ټولګیو کې مهم هدف دادی چې:

۱. د زده کوونکو چمتو کول دې ته چې په لیکلي یا شفاهي نظریاتو او مفکورو باندې ښه پوه شي او هغه بېرته ښه افاده کړای شي.

۲. دوی وکولای شي پر هغه څه چې پوه دي هغه نورو ته یا افاده کړي یا یې ولیکي.

۳. زده کوونکو ته مورنۍ ژبه ګرانول او له هغې سره مینه پیدا کېدل، له مطالعې او لوست سره د هغوی د مینې راپارول او د کتابونو، مجلو او اخبارونو لوستلو ته هڅول.

۴. د مورنۍ ژبې د وییونو په مانا پوهول، د لیک لوست ښه والی، د هغوی د لغاتو د ذخیرې زیاتول او د ژبې بډایول.

مور باید په ښوونه او روزنه کې خپل راتلونکي اهداف او موخې په پام کې ونیسو، د بېلګې په ډول دا باید له مور سره مطرح وي، چې ایا زده کوونکي به مثلاً شل کاله وروسته زموږ له درس څخه څه ګټه واخلي؟ هغه باید لیک او لوست وکولای شي، د خپل هېواد د پرمختګ، حکومتي چارو او نورو مسلو په اړه ډېر ښه وپوهیږي. دوی باید په دې وتوانیږي چې خپلې مفکورې په ښه ډول ارایه کړای شي، نو ځکه نن ورځ موږ هغه څه ورته ښایو چې – باورته اړ دي.

اوس به را شو د لوړو ټولګیو په اړه: سره له دې چې دلته زده کونکو لیک لوست زده کړی وي، خو په پوره ډول نه وي، که ددغو ټولګیو ښوونکو مسلکي روزنه نه وي ترلاسه کړي، امکان لري زیات شمېر زده کوونکي لوست د توتي په شان میخانیک ضبط او یاد کړي پرته له دې چې په مفهوم یې پوه شي، په تېره

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د دغوټولګیو مضامین زیات شمېر یې مهم دي، لکه : ساینسي مضامین (کیمیا ، ریاضی، بیولوژی..) ټولنیز مضامین، لکه: (تاریخ، جغرافیه او نور) دي . دوی ان دا چې ممکن تر او سه لا د لوست پر وخت ګوته پر کرښه کارېږي او د شونډو په خوځولو په لوړ غږ کرښې ولولي، چې دا ناوړه عادت دی. که وغواړو دا ډول زده کوونکي چې اوس لوی لوی هلکان او نجونې دي اومونږ ورسره مرسته کوو ، نو باید له دوی څخه داسې ماهر لوستونکي جوړ کړو چې د لوست پر وخت مفهوم اومانا ترلاسه کړي ، نو لومړی به دوی لوست ته وهڅوو چې د مانا اخیستو په برخه کې د دوی علاقه او دلچسپي را پیدا شي، دلته د زده کوونکو دمعلوماتو افق پراخیږي، دوی دا وخت د دنیا د براعظمونو په اړه کتابونه لولي، نو کله چې دوی غواړي د نړۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، علاقه یې نوره هم زیاتیږي، چې د نورو هېوادونو او نورو خلکو په اړه پوه شي ، لوست یوازې د پښتو او دري ژبې لوست نه دی، بلکې نورمضامین هم د ښوونې او روزنې مهمه برخه جوړوي، چې ددغو مضامینو د مطالعې ساحل، اسباب او وسایل هم سره توپیر کوي.

د بېلګې په ډول د هر یوه مضمون په اړه لاندې بېلا بېل فعالیتونه ترسره کېدای شي:

جغرافیه	تاریخ	ساینس
دنقشې مطالعه	د موزیمونو کتنه	مطالعاتي راپورونه او لیکل
دنقشو جوړول	مطالعاتي راپورونه	تجربې ترسره کول
د ګرافونو رسمول	دمشهورو خلکو ژوند لیک کتل	نمایشات
د چارټونو جوړول	تاریخي ګراف جوړول او نور	لابراتوارونه
د راپورونو لیکل او نور		د علمي تجربو د یاداشت کتابچې

په لوړو ټولګیو کې اکثراً لوست په ګروپي بڼه نه وي، بلکې په انفرادي ډول وي، خو دلته هم دنویو اصطلاحاتو او لغاتو پېژندل ضرور دي او هغه څه چې لولي باید پر هغو پوه شي. د چارټ، نقش، ګراف او نور د لوست په برخه کې هم د لوست مهارت مهم او ارزښتمن دی ان دا چې د اخبار د کتنې او مطالعې پر وخت درست او صحیح لوستل خاص ارزښت لري او دا باید د لوړو ټولګیو د درسي فعالیت یو جز شي. ځکه د اخبار لوستل د معلوماتو په زیاتوالي کې رول لري، ددې په لوستلو دوی له تاریخ، جغرافیې، د هېواد له حالاتو او نورو څخه خبریږي، د خپل هېواد له صادراتو او وارداتو څخه خبریږي، له قوانینو او مقرراتو خبریږي، په ملګروملتونو کې د خپل هېواد نماینده پېژني، په نورو هېوادونو کې د خپل هېواد سفیران پېژني، که زده کوونکي دا وخت له اخبار لوستلو سره عادت شي، نو خپل داعادت ټول عمر ساتي په دې توګه له درسي کتابونو سره دوی ته نور درسي ممد یا درسي مرستندوی مواد ډېر ضرور دي.

که په ځینو سیمو کې پښتو ژبو زده کوونکو ته پارسي او پارسي ژبو زده کوونکو ته پښتو ښودل کیږي، نو دا ډېر اسانه ده، ځکه یو خو د دواړو ژبو الفبا عین الفبا ده، بل دا چې په دواړو ژبو کې لیک له ښي خوا ترسره کیږي او زیات شمېر لغات شریک دي، نو د دوهمې ژبې په زده کړه کې باید لاندې مهارتونه په پام کې ونیول شي:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لوستلوکې پرته له دې چې ژبه په نظر کې ونيول شي، دا مهمه ده چې له هغه څخه مفهوم يا مانا واخېستل شي، نو دې موخې لپاره لاندې پړاوونه ضرور دي.

۱.زده کوونکي بايد اړ شي چې د لوستلو په ترڅ کې مانا او مفهوم ته ډېر ښه ځير شي.

۲. دوی بايد له لوستلو کېدونکو متنونو څخه د لوست پر وخت د واقعاتو او پېښو تسلسل او پرلپسې والی تعقيب کړي او اصلي مفکوره ذهن ته وسپاري.

۳.مهم تشرېحات يادداشت کړي.

۴.هغه څه چې لوستي يې دي د هغه نتيجه په يو دوه جملو کې خلاصه کړای شي.

۵.د هغو ټولو هدایاتو تعقيب او عملي کول، چې د ليکنې په پای کې راغلي.

۶.ښه به وي لوستل د کره کتنې په ښه وي يعنې تنقيدي اړخ ولري او مواد يې ارزيابي شي.

۷.لږ څه لوستل او بيا د هغه په اړه سوچ کول.

۸.د خپلو شخصي تجربو په رڼا کې د لوستل شويو مطالبو څېړنه.

۹.د اخبار د لوست پر وخت د حقايقو تغير او پېژندل.

۱۰.د مهمې مفکورې لپاره د لوست پای ته رسول.

۱۱. د مقايسې او پرتلنې په موخه لوست، مثلاً په عين موضوع کې د دوو بېلا بېلو خبرونو کتل او بيا د هغو پرتله کول.

۱۲.د قرائت شويو موادو په ياد ساتل.

په دې ډول د پورته موادو په تطبيق سره موږ کولای شو، چې په لوړو ټولګيو کې د زده کوونکو مهارت لوړ بوځو او د دوی د معلوماتو سطحه اوچته او مطالعه يې اغېزمنه شي.

په لوړو ټولګيو کې د ليکنې افادې ښه والی:

د ژبښوونې يوه مهمه موخه داده چې د زده کوونکو د ليکنې (تحريرې) افادې قوه ځواکمنه او ښه شي. ليکل کېدونکي درسونه دغې موخې ته د رسېدو لپاره ډېر ښه وسايل دي. د پوهنې وازرت د لومړنيو زده کړو پروګرام همدا وړانديز لري چې که زده کوونکي کوم وخت دخپلو ليدنو کتنو پايلې په ليکلي ډول بيانوي، نو دوی بايد وهڅول شي تر څو خپل ابداعي او شخصي احساسات څرګند کړای شي او په ليکلي بڼه يې وړاندې کړای شي(۲ماده، ۸مخ).

ان دا چې زده کوونکو ته وخت ورکړي چې په ګډه توګه په ليکلو کې برخه واخلي،چې په دې ډول زده کوونکي ښه زده کولای شي او رهنمايي يې اسانه کيږي . ښه به وي چې د بېلګې په ډول ښوونکی د ښوونځي له ورځنيو پېښو څخه ګټه واخلي، زده کوونکي د هغو ليکلو ته وهڅوي، له ورځنيو پېښو څخه يادداشت وليکي او ساده مسايل په ليکلې بڼه راوړي، خو د لوړو ټولګيو لپاره بيا لاندې وړانديزونه صورت نيولای شي:

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. هغه ټول ارونه چې د همدې رسالې په لومړۍ برخه کې وویل شول، باید هغه ټول تر کار لاندې ونیول شي.
۲. ښه به وي د زده کوونکو له خوا ډېر ساده نکلونه ولیکل شي.
۳. د لوست په اړه بېلا بېلې مقالې پخپله د زده کوونکو له خوا ولیکل شي.
۴. ډېر لنډ لنډ ډیالوګونه او لنډ ډارمونه د زده کوونکو له خوا ولیکل شي.
۵. د عرض پاڼو، اسنادو، اعلانونو او نورو لیکل.

زده کوونکي د خپلې مورنۍ ژبې په کارولو کې ډېرو تمرینونو ته اړتیا لري، هغوی باید ولولي، ولیکي، جملې جوړې کړي او خپله پوهه په کار واچوي او ښوونکي دې ورته املا ووايي اودوی وهڅوي چې نوي لغات په جملو کې وکاروي. هغه بډای ګنج چې له پخوا په دې برخه کې موږ ته را پاتې دی، هغه د دیني لارښوونکو، علماوو او پېشوایانو ویناوې او لیکلي اثار، د کلاسیکو شاعرانو دیوانونه، د مورخینو اسناد اونور دي، دغو ټولو خپل افکار په لیکلې بڼه موږ ته را پرې ایښي او موږ ته لوی ثروت دی، د دوی ځینې اشعار ډېر لوړ ارزښت لري، چې د ډېرو اوږدو کلونو په ترڅ کې دخلکو له خوا منل شوي او خلک یې په هر ځای کې وایي او یادوي یې. دا ادبي مضامین تر اوسه الهام بخښونکي دي، خو باید په یاد ولرو چې دغو اکثرو لیکنو پخپله د خلکو له احساساتو منشا او ریښه نیولې، نه دا چې هغوی ته املا ویل شوې وي، نن هم موږ اړ یو زده کوونکي وهڅوو چې خپل احساسات اومفکورې پخپله ولیکي او په دې برخه کې پیاوړي شي، ممکن په لومړیو وختونو کې به د زده کوونکو لیکنې بډایې نه وي، خو ورو ورو به ښې شي. څوک څه پوهیږي چې دنن ورځې د څلورم ټولګي یو زده کوونکی چې خپل احساسات اوس په ضعیفه بڼه لیکي بله ورځ لوی شاعر شي. ان دا چې په لومړنیو ټولګیو کې هم زده کوونکي کولای شي ځینې لنډې کیسې او نکلونه ولیکي، لومړی دومره زیات وده نه کوي، چې کلمات په ښه توګه وکاروي نو ښوونکی دې ورته اصلاح کړي، بیا که دا ټولې سره یو ځای شي، نو زده کوونکي ورته ډېر خوشحالیږي او دا به دوی ته ډېر د ویاړ ځای وي چې د دوی لیکنې ټولې شي، نو دوی به یې څو څو واره لولي. ښوونکي باید زده کوونکي داسې وروزي چې خپل ټول احساسات په کار واچوي، ځکه چې په دې ډول دوی له خپل شاوخوا او چاپېریال څخه ډېر ښه خبریږي او معلومات یې زیاتیږي، کېدای شي ښوونکي له زده کوونکو څخه پوښتنه وکړي چې د دوی لپاره ډېره ښه بوختیا او مصروفیت کوم دی او له څه شي سره مینه لري؟ یا دا چې ایا هغه ډېر ښکلی څیز چې تر اوسه مو لیدلی څه شی دی؟ یا هغه څه چې په نړۍ کې دوی ته ډېر په زړه پورې دي هغه کوم شی دی؟ یا دا چې کوم شی چې تاسو ته ډېر مهم بریښي د هغو په اړه خبرې وکړي او څه ولیکي اودا هم ولیکي چې ولې دا ورته ډېره مهمه ښکاري. ځینې وخت کېدای شي زده کوونکو ته وویل شي چې دخپلو شاوخوا شیانو او پېښو په اړه څه ولیکي یا کومه پېښه یې چې لیدلې د هغې په اړه څه ووایي، کېدای شي ښوونکي بېلا بېلې په زړه پورې پېښې زده کوونکو ته د مقالو لپاره غوره کړي، د بېلګې په ډول د الوتونکو د مهاجرت په اړه چې منی یوې خواته ځي او پسرلی بېرته راځي یا د اوښانو د کاروان سفر هم یوه په زړه پورې مقاله جوړوي، کېدای شي زده کوونکي پخپله خوښه یوه موضوع غوره کړي او هغه ولیکي یا یې بیان کړي، خو ښوونکي دې ورته عمومي لارښوونې وکړي. زده کوونکي باید په خپل ښوونکي ډاډه وي او په دې هم ډاډ ولري چې ښوونکي یې دوی نه رټي او نه هم د دوی په لیکلو پورې خاندي. دوی باید ډاډه وي چې ښوونکي د دوی لیکنې هڅوي او هغوی ته درناوی کوي او ستایي یې او

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هڅول يې ښه دي. ان دا چې زده کوونکي دي وهڅول شي چې پخپله خپلې غلطۍ ومومي که ښوونکی څو څو ځايه د دوی په ليکنه کرښه وکاږي او هغه ورته غلطه ثابته کړي، نو ممکن زده کوونکي ناهيلي شي او بيا به هېڅکله څه ونه ليکي، خو که ددې پر ځای ورته وويل شي چې عين موضوع، په څه ډول ډېره ښه ليکل کېدای شي، نو زده کوونکي بيا هم ليکي او بيا يې هم ليکي او ښه يې ليکي.

د لوړو ټولګيو زده کوونکي کولای شي خپلې ديوالي جريدې پخپله جوړې کړي او په هغو کې د خپل ښوونځي اخبار څرګند کړي. پورته ذکر شوې لارې او له دوی سره يو شمېر نور روشونه دي، چې زده کوونکي په ښه ليکلو کې روزي او وده ورکوي.

وينا (تقريري افاده):

هغه څه چې د ليکنې (تحريري افادې) په برخه کې وويل شول هماغه ټکي د وينا يا د تقريري افادې په اړه هم اغېزمن او ضرور دي او همداسې ارزښت لري، په دې برخه کې چې کومه موخه په پام کې ده هغه دا ده چې بايد زده کوونکي داسې وروزل شي چې وکولای شي په راتلونکي کې خپل افکار او نظريات ډېر ښه افاده کړای شي او په وينا کې يې څرګند کړای شي. د لومړنيو زده کړو په برخه کې بايد د وينا ښه روزلو لپاره لاندې اهداف تعقيب شي:

۱. ددې ټکي په کلکه په پام کې نيول چې زده کوونکي غواړې خبرې وکړي او خپل افکار څرګند کړي او ښوونکي بايد ددې وخت ورکړي.

۲. د افادې قوه هغه وخت ښه وده مومي چې زده کوونکي په ښوونځي کې له داسې فرصتونو سره مخامخ شي چې په طبيعي ډول خبرو ته اړتيا پېښه شي او دوی ته د وينا ضرورت پيدا شي.

۳. د يوې موضوع ښه افاده په دې پورې تړلې چې په موضوع ښه پوهه موجوده وي.

۴. زده کوونکي هغه وخت ښه افاده کولای شي چې د خپلو سترګو ليدلې پېښې پر شرحې سربېره خپله هم څه څرګندونې پرې زياتې يا ور اضافه کړي.

۵. بايد هڅه وشي چې زده کوونکي هر تعبير او افاده په خپل خپل ځای وکاروي.

۶. کله چې زده کوونکي د يوې موضوع د بيانولو او څرګندولو لپاره ګومارل کيږي، نو دی دې اړ شي چې د مربوطه موضوع په اړه لازم لغات ومومي او هماغه لازم کلمات وکاروي.

۷. ښوونکي بايد دې ټکي ته ځير شي چې زده کوونکي خپله افاده په مناسبه، صحيح او طبيعي ډول ترسره کړي، چې هغه څه ټول وو ايي کوم چې دده مافي الضمير کې دي.

۸. کله چې زده کوونکي د کوم څه په اړه خبرې او وينا کوي، نو هغوی ته دې وخت ورکړل شي چې موضوع منظماً او پرته له ځنډه او د خبرو له پرې کېدو افاده کړي.

د مذاکرې او مباحثې (خبرو اترو) په اړه ځينې وړانديزونه:

۱. ښوونکي، زده کوونکي ته وخت ورکوي چې د مباحثې د ټولو شرايطو په پام کې نيولو سره د ښوونځي يا وروځني ژوند په اړه خبرې اترې وکړي.

۲. د علمي سير او خپلو ليدنو کتنو څرنګوالی بيان کړي.

۳. د کورنۍ يا سفر په اړه خبرې کول.

۴. له راډيو څخه يې اورېدلې ويناوې بيان کړي.

Downloaded from: Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. باید په کلکه زده کوونکي دې ټکي ته پام وکړي چې په خپل وار وروسته له اجازې څخه خبرې وکړي او هېڅکله د نورو خبرې اخلال نه کړي.

اخځلیکونه:

۱. حکیم ، گل رحمن: د اروا پوهنې ښوونځي د کورد خپرونو ځانگه**۱۳۷۸**المریز کال پېښور.
۲. حکمتي ځېړنوال جلات خان د ښوونکی غږ عرفان مجله (**۱۳۷۰**کال د غبرگولی او چنگاښ دویمه گڼه**۴۰** - **۴۵**مخونه.
۳. حمیدي، عبدالشکور : سیستم تعلیم و تربیه در دوره های ابتدایي متوسط و ثانوی، عرفان مجله، پورته یاده شوي گڼه **۱۸**-**۳۰**مخونه.
۴. روهي، محمد صدیق: د زده کړې ځینې عمومي پرنسیپونه عرفان مجله د **۱۳۲۱**کال د تلې اوومه گڼه ۱-۹ مخونه.
۵. ژواک، محمد دین: د پښتو د زده کړې لارې عرفان مجله **۱۳۴۹**دغبرگولی او چنگاښ دریېمه او څلورمه گڼه ۷- ۹ مخونه.
۶. کونفورث موریس او نور زبان تفکر و شناخت د فیروز شیروانو ژباړه **۱۳۴۰**المریز کال د کابل چاپ.
۷. ورد لیک: اصول تدریس ارت لسان د هاشم ژباړه د ښوونې او روزنې موسسه **۱۳۴۴**کال، کابل (گستتنري چاپ).
۸. د سویدین دکومېټې بېلا بېل درسي کتابونه چې همدا اوس د هېواد په یو شمېر سیمو کې تدریسېږي.
۹. درسي لکچر نوټونه (**۱۳۷۷**- **۱۳۷۸**او **۱۳۷۹**) کلونه کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځی.
۱۰. د گڼ شمېر سیمینارونو دمقالو مجموعې چې د بېلا بېلو هغو موسسو له خوا جوړ شوي چې اوس اوس د افغانستان د ښوونې او روزنې په اړه کار کوي او ددغې رسالې لیکوال د ځینو دغو سیمینارونو غړیتوب درلود.
۱۱. word laic the Teaching of language U.S.A1978.

Downloaded from: Ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library